

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра менеджменту і логістики

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
зі спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми
«Менеджмент інноваційної діяльності»
на тему: «Впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві»

Виконала:

студентка II курсу, групи 601-ЕМі

Мусієнко Юлія Сергіївна _____

Керівник:

доцент кафедри менеджменту і логістики,

к.е.н., доцент Чайкіна А.О. _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	6
1.1 Сутність поняття екологічних інновацій та їх види.....	6
1.2 Характеристика впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві.....	15
1.3 Проблеми та перспективи впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві.....	27
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	36
2.1 Аналіз об'єкта та суб'єкта системи управління ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	36
2.2 Фінансово-економічний аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	49
2.3 Оцінювання існуючого процесу впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	62
Висновки до розділу 2.....	67
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	69
3.1 Удосконалення еко-інноваційної діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	69
3.2 Напрями впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	77
3.3 Оцінка ефективності запропонованих заходів на ТОВ «АГРО-КРАЙ».....	89
Висновки до розділу 3.....	95
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101
ДОДАТКИ.....	106

ВСТУП

Сільське господарство серед галузей економіки України відноситься до важливих серед інших галузей, оскільки більшість сільськогосподарської продукції покриває як внутрішні потреби, так йде на експорт. Звичайно, що і вимоги до сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках високі, адже мають відповідати усім міжнародним стандартам, бути екологічно чистими та якісними. Діяльність агробізнесу звичайно впливає на навколишнє середовище, оскільки воно організовує виробництво на значних ґрунтових територіях, постійно для отримання урожаїв використовують різні хімікати та добрива, що впливає на якість сільськогосподарської продукції. У сучасному світі екологічна безпечність та якість продукції постає важливою вимогою споживачів та є умовою виходу вітчизняної аграрної продукції на міжнародний ринок.

Сьогодні перед аграрними підприємствами стоїть завдання з вироблення екологічних продуктів харчування, а для вирішення цього завдання необхідно перенести систему управління аграрних підприємств на новий інноваційний рівень, де перевага надається екологічно чистому бізнесу. Отже, проблема переходу сільськогосподарських підприємств за моделлю інноваційного та екологічно збалансованого розвитку є нагальною, а потреба в екологізації аграрного виробництва не викликає сумнівів. Саме тому необхідно знайти шляхи переходу аграрних підприємств до екологічно орієнтованих методів управління на основі впровадження інновацій.

Еколого-економічні аспекти функціонування аграрних підприємств досліджено в працях В.А. Борисової, П.С. Березівського, Н.В. Зіновчука, О.М. Царенка. Проблеми формування і встановлення ресурсо-екологічної та продовольчої безпеки досліджували П.А. Лайко, В.М. Трегобчук та ін.

Наукові дослідження, присвячені вивченню процесу екологізації аграрного виробництва та формуванню механізму екологічного регулювання, в останні роки проводили І.С. Воронецька, А.С. Малиновський, Л.Г. Мельник, О.В. Прокопенко,

О.О. Прутська, О.Л. Попова, А.Я. Сохнич, А.М. Третьак, Л.А. Хромушина, О.І. Шкуратов тощо.

Незважаючи на наявність досить прогресивних, науково обґрунтованих розробок, значна частина питань, пов'язаних із переходом аграрних підприємств до екологічно орієнтованого інноваційного розвитку, потребує подальшого дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ і розробка практичних рекомендацій щодо впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Предметом дослідження є теоретико-практичні аспекти процесу впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Об'єктом дослідження в даній роботі є процес впровадження екологічних інновацій.

Для досягнення встановленої мети в роботі виконуються наступні завдання: дослідити сутність поняття екологічних інновацій та їх види;

надати загальну характеристику впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві;

визначити проблеми та перспективи впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві;

провести аналіз об'єкта та суб'єкта системи управління ТОВ «АГРО-КРАЙ»; провести фінансово-економічний аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ»;

провести оцінювання існуючого процесу впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ»;

розробити пропозиції щодо удосконалення еко-інноваційної діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ»;

розробити напрями впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ»;

провести оцінку ефективності запропонованих заходів на ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Теоретичною і методологічною основою для написання кваліфікаційної роботи були: Конституція України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про підприємства в Україні», Закон України «Про працю», Закон України «Про банкрутство» та інші, праці вітчизняних та закордонних фахівців з проблем особливостей формування та реалізації факторів зовнішнього середовища підприємства та матеріали періодичних видань. З метою аналізу діяльності підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» використовувалися дані статистичної та бухгалтерської звітності підприємства. Інформаційною базою дослідження є нормативні, статистичні та фінансові документи, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, періодичні видання, законодавчі та нормативні акти.

Практична значущість отриманих результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ», а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо їх розробки, удосконалення та впровадження на досліджуваному підприємстві.

Основні положення кваліфікаційної роботи і результати дослідження оприлюднені на міжнародній конференції:

Мусієнко Ю.С., Чайкіна А.О. Сутність поняття екологічних інновацій та їх види. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 03 листопада 2022 р.* Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 55-58.

А також опубліковано у статті:

Мусієнко Ю.С., Чайкіна А.О. Problems and perspectives of environmental innovations implementation in an agricultural enterprise. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава: ПНТУ, 2022. Т. 3(86). С. 45-55.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та містить 17 рисунків, 14 таблиць. Повний обсяг кваліфікаційної роботи складає 106 сторінок. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Сутність поняття екологічних інновацій та їх види

Існує багато визначень у науковій літературі «екологічні інновації». Першими науковцями, які запропонували цей термін є К. Фусслер та П. Джеймс [18, 19]. Вони визначають екологічні інновації новими продуктами і процесами, які засновані на цінностях клієнтів та компаній і значно понижають вплив на навколишнє середовище. Такі вчені як Р. Кемп і П. Пірсона вказують, що екологічна інновація визначається як «виробництво, освоєння або використання нових підходів для організації продукту, виробничого процесу, послуги або методу управління або підприємницької діяльності, які призводять протягом усього життєвого циклу до зниження екологічного ризику, забруднення та інших негативних наслідків використання ресурсів (включаючи використання енергії) в порівнянні з відповідними альтернативами».

Н.М. Андрєєва та О.М. Мартинюк визначають екологічні інновації як «кінцевий результат діяльності, пов'язаної зі створенням і використанням екологічно орієнтованих інновацій, реалізованих у вигляді вдосконалених або нових екологічних товарів (продукції або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх етапах виробництва та реалізації товарів, що сприяють розвитку та підвищенню соціально-економічної ефективності функціонування підприємств, забезпеченню ресурсно-екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища» [1, 15]

Питання екологічності виробництв, розроблення та впровадження інновацій перебувають у полі дослідження вітчизняних та зарубіжних учених таких як: Л. Горбач, О. Савчук, Н. Яворська, І. Скороход, Н. Ребрина, Н. Андрєєва, Е. Мартинюк [2].

У зарубіжних бібліографічних джерелах зустрічаються різні терміни, що описують це поняття: еко-інновації (ecoinnovations), «чисті» технології (cleantech), «зелені» технології (green technologies). Всі ці терміни включають широкий спектр нововведень, об'єднаних однією загальною ознакою: їх застосування має одночасно формувати позитивний економічний та екологічний ефект. До екологічних технологій (еко-технологій) відносяться: технології, спрямовані на підвищення енергоефективності, оптимізації переробки відходів, розробки у сфері відновлюваної енергетики, «зеленого» будівництва, екологічного транспорту, управління ресурсами та відходами, рециклінг матеріалів, природозберігаючі методи будівництва та будівельні матеріали (створення екодевелопменту, включаючи спеціалізоване машинобудування, формування ринку екологічної продукції та екологічних послуг), альтернативний транспорт, логістику [25, 45].

В цілому, екологічні інновації є нововведенням в галузі розвитку конкурентних переваг, за допомогою вдосконалення застосування природних ресурсів, зменшення тиску на навколишнє середовище, реалізації екологічних продуктів.

Еко-інновації сконцентровані на розвиток здатності організацій та споживачів до створення нових технологій та шляхів для зниження забруднення та їх наслідків, що надалі може скоротити витрати на реалізацію еко-політики.

Впровадження та розробка екологічних інновацій мотивується екологічними та економічними засадами.

Еко-інновації націлені на вирішення завдань щодо скорочення споживання ресурсів, здійснення контролю за безпекою довкілля, зменшення витрат на ліквідацію поганого впливу виробничої діяльності та виробництво еко-продуктів [36, 50].

Серед багатьох підходів до визначення поняття екологічних інновацій слід виділити найбільш влучні та традиційні:

будь-які інновації (створення нових продуктів, процесів, послуг), які є спрямовані на задоволення зростаючих потреб суспільства, що призводять до зменшення або мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище;

прогресивні техніко-технологічні зміни у виробництві, що призводять до переходу на нові екологічні технології.

Метою екологічно орієнтованої інноваційної діяльності компаній є впровадження екологічно чистих, безвідходних і маловідходних технологій, будівництво переробних підприємств і виробництво екологічно чистої продукції [38, 46].

Супутні процеси, що виникають із застосуванням екологічних інновацій, наступні:

прогноз діяльності підприємства в екологічній сфері, покращення інновацій, поведінки споживачів і чистішого виробництва;

виявлення бар'єрів для розробки та впровадження еко-інновацій;

підвищення обізнаності про екологічні інновації;

формування потреби в екологічних продуктах.

Майже всі автори вважають основною рисою екологічних інновацій, забезпечення взаємодії економічного розвитку і навколишнього середовища. З огляду на вищесказане можна виділити основні характеристики екологічних інновацій:

об'єктами екологічної інновації може бути продукт, послуга, процес або метод;

екологічні інновації повинні бути конкурентоспроможними на ринку;

екологічні інновації тією чи іншою мірою спрямовані на зниження негативного впливу на довкілля, а в оптимальному випадку мають нульовий вплив або оберігають від будь-яких негативних ефектів;

охоплюють всі фази ланцюга створення доданої вартості (постачання, виробництво, поширення, споживання) і життєвого циклу продукту;

їх впровадження мотивовано економічними або екологічними цілями;

впровадження екологічних інновацій розглядається на рівні підприємства [33, 47].

Поширення інновацій у глобальному масштабі сприяє вирішенню не лише економічних проблем, але, що найважливіше, екологічних, особливо

раціональнішому використанню природних ресурсів. Тому сьогодні величезного значення набувають комплексні та глобальні інновації різних типів і рівнів, реалізація яких має бути актуальною та динамічною.

Активне використання еко-інновацій є альтернативним способом подолання кризових явищ сучасної економічної системи. Орієнтований ціленаправлений розвиток економіки в напрямку «озеленення» та пошуку стійкості сприятливо позначиться на цілій сукупності соціальних чинників, які безпосередньо залежать від ключових позицій оцінки рівня та якості життя населення [27, 28].

До екологічних інновацій можна віднести розробку та застосування ресурсозберігаючих технологій, створення екологічно чистих продуктів, впровадження нових способів організації виробництва, таких як екологічний менеджмент, екологічний маркетинг та ін. Результатом застосування інновацій у природокористуванні є економічний, екологічний, соціальний та інші ефекти.

Еко-інновації, як і будь-які інновації, за своєю природою є чимось новим (продуктом, послугою, бізнес-процесом і т.д.) та в результаті впровадження повинні призвести до збільшення ринкової вартості організації, створення додаткової цінності, при цьому знизити негативний вплив на довкілля.

До еко-інновацій слід відносити будь-який новий продукт або процес, що дає певну споживчу та економічну цінність, але при цьому суттєво зменшує негативний вплив на навколишнє середовище в порівнянні з вже суттєвими альтернативами [21].

Екологічні інновації постають інструментом вирішення як екологічних, так і економічних проблем, здатним переорієнтувати суспільство та економіку різних країн на довготривалі цикли економічного розвитку.

Такі інновації здатні забезпечити сталий розвиток, вирішити питання обмеженості ресурсів та їх високої вартості, забезпечити довготривале існування природних ресурсів, підвищити зацікавленість суспільства в охороні навколишнього середовища.

Крім додаткового прибутку, екологічні інновації дозволяють:
зменшити обсяги шкідливих викидів у навколишнє середовище;

зменшити площу земель, що використовуються для небезпечних відходів і сміття;

зменшити забруднення навколишнього середовища від переробки первинних відходів, а також тепло, що міститься у вторинних енергетичних ресурсах;

зменшити теплове забруднення навколишнього середовища (у разі використання вторинних енергоресурсів);

зменшити викиди в навколишнє середовище при виробництві продуктів із вторинних ресурсів порівняно з видобутком первинних ресурсів сировини (за рахунок виключення ряду ланок з технологічного ланцюга);

зменшити кількість спалюваного палива на електростанціях, котелень і, відповідно, зменшити кількість пов'язаного з ними забруднення [20].

Існує багато способів класифікації еко-інновацій, що мають різні класифікаційні ознаки. При цьому одне і те саме нововведення може бути віднесено до кількох видів залежно від критеріїв класифікації.

Еко-інновації можуть бути:

технічні (наприклад, прилади, що працюють з природними речовинами);

технологічні (наприклад, технології, що зменшують викиди в атмосферу);

харчові (наприклад, багаторазові товари, виготовлені з ресурсів за короткий час деградації в природному середовищі);

організаційні (впровадження стандартів якості в умовах сталого розвитку);

нормативні або маркетингові для підвищення «зеленої конкурентоспроможності» компаній.

У більш загальному плані такі нововведення включають:

розробку, створення та впровадження економічних технологічних процесів (технологічні еко-інновації);

розробку та використання ресурсозберігаючого обладнання та багатофункціонального обладнання (технічні еко-інновації);

розробку та виробництво екологічної продукції для споживчого сектору (B2C) та промислового (B2B) (продуктові еко-інновації) [26].

До організаційних екологічних інновацій відносять такі, що змінюють організаційні форми на підприємстві відповідно до нових вимог бізнесу в умовах спрямованості до сталого розвитку, а до регулятивних – формування системи альтернативних інструментів, механізмів регулювання та стимулювання екологічних агентів відповідно до принципів сталого розвитку [18].

Такі вчені як А. Арундел і Р. Кемп у своїх роботах наводять такі класифікації екологічних інновацій. Перша класифікація заснована на меті реалізації нових технологій. За цією класифікацією екологічні інновації розподіляються на 4 групи:

Технології захисту навколишнього середовища – це перша група, до якої належать такі еко-інновації:

технології, які борються із забрудненням навколишнього середовища, в тому числі технології очищення води, технології, які нейтралізують негативний вплив забруднення навколишнього середовища;

технології, що застосовуються у виробництві, наприклад, нові процеси, які є найбільш ефективними та сприяють зменшенню забруднення навколишнього середовища;

технології та обладнання, що удосконалюють процес утилізації відходів;

технології та засоби моніторингу стану навколишнього середовища;

енергозберігаючі технології;

технології моніторингу водопостачання;

технології за контролем рівня шуму.

Організаційні інновації для середовища – друга група екологічних інновацій. Згідно з цією класифікацією, до неї відносяться:

заходи щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища;

екологічний облік (система управління, яка включає в себе вимірювання, звітування та контроль прийняття рішень за проблемами використання ресурсів, енергії, води та відходів, такі як система EMASO та ISO 14001);

створення ланцюгів управління, тобто взаємодія організацій з метою зменшення та запобігання негативному впливу на навколишнє середовище та шкоди навколишньому середовищу по всьому виробничому ланцюгу [15].

Інноваційні продукти та послуги, використання яких приносить користь навколишньому середовищу – є третьою групою екологічних інновацій. Дана група вбирає в себе: новий або екологічно покращені продукти, такі як:

еко-будинки та будівлі;

послуги в сфері екології: тверді та небезпечні відходи та утилізація стічних вод, екологічні консультації, тестування та проектування;

послуги зі зменшення забруднення середовища та оптимальне використання ресурсів [11].

Еко-системні інновації – четверта група екологічних інновацій. До неї автори відносять альтернативні методи виробництва і більш екологічні звички споживання, ніж існуючі системи: біологічне сільське господарство та відновлювані джерела енергії.

Організація економічного співробітництва та розвитку презентувала таку класифікацію еко-інновацій за такими категоріями:

інновації боротьби із забрудненням навколишнього середовища

навколишнього середовища (контроль забруднення повітря, видалення та очищення стічних вод, утилізація твердих побутових відходів, реставраційні роботи очищення ґрунту та води, контроль шуму, екологічний моніторинг, аналіз та оцінка);

«чисті» технології та продукти (ресурсоощадні технології та ресурсозберігаючі продукти);

управління ресурсами (контроль забруднення повітря в приміщеннях, водопостачання, повторне використання матеріалів, відновлювані енергетичні ресурси, тепло- та енергозберігаючі технології, еко-раціональне сільське господарство і рибальство, екологічно раціональне лісокористування, управління екологічними ризиками, екологічний туризм) [6].

Також екологічні інновації можна класифікувати за ознаками економічного характеру, термінам самоокупності, галуззю застосування, ефективністю, ступенем інноваційності.

Одна із можливих схем класифікації екологічних інновацій відповідно до критеріальних ознак наведена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Класифікація екологічних інновацій за критеріальними ознаками (складено на основі [6])

Вимоги щодо визначення екологічних інновацій	Критеріальні ознаки	Екологічні інновації
Екологічна доцільність	За строком окупності	Довгострокові
		Середньострокові
		Короткострокові
Екологічність процесу переробки відходів	За ступенем впливу процесу переробки на екосистему	Бажані
		Допустимі
		Недопустимі
Часовий фактор процесу переробки відходів	За темпом переробки відходів	Випереджаючі
		Стримуючі
		Відстаючі
Глибина переробки відходів	За кількісним рівнем неперероблених відходів	Повні
		Часткові
		Консервуючі
		Утилізаційні
Екологічність процесу утилізації відходів	За рівнем впливу залишків продуктів переробки на екосистему	Зелені
		Жовті
		Помаранчеві
		Червоні

Довгострокові екологічні інновації – це інновації зі строками окупності 10 років, які часто фінансуються переважно за рахунок державних коштів, тому що вони мають стратегічний характер. Середньострокові інновації впроваджуються на великих і середніх підприємств, термін окупності таких інновацій коливається від 3 до 10 років. Короткострокові інновації характерні для малих підприємств, оскільки їх термін окупності не перевищує 3 років [4, 15].

Бажані екологічні інновації – це інновації у сфері переробки відходів. При цьому цей процес переробки корисний як для екосистеми в цілому, так і для населення. Допустимі екологічні інновації – це екологічні інновації, в які включений процес обробки відходів, що завдають невеликої шкоди екосистемі, а для життя та здоров'я населення знаходиться на прийнятному рівні. Недопустимі екологічні інновації суттєво негативно впливають на процес поводження з відходами у навколишнє середовище.

Випереджаючі екологічні інновації є інноваціями у сфері поводження з відходами, що дозволяють значно зменшити обсяги накопичених відходів, тобто обсяги переробки перевищує кількість нових відходів виробництва. При впровадженні обмежувальних екологічних інновацій поводження з існуючими відходами та основними відходами дещо відстають від кількості повторно введених відходів виробництва. Відстаючі екологічні інновації – це інновації з високою швидкістю зростання обсягу відходів основного виробництва значно перевищує темпи переробки таких відходів.

Під час впровадження повних екологічних інновацій не залишилося жодної побічної продукції (відходів) або залишків, які повністю використовуються в іншому виробництві. Часткові екологічні інновації – інновації в ділянках поводження з відходами, частина з яких залишається в реалізації відходів, які не переробляються далі. Консервуючі екологічні інновації є новими технологіями, що роблять його екологічно безпечним, дозволяють безпечно з точки зору екології, життя і здоров'я людини, законсервувати відходи, на деякий час, поки не буде науково розроблений і економічно обґрунтований спосіб їх переробки. Утилізаційні екологічні інновації – це інновації, які безпечно зберігають відходи виробництва та споживання, що не підлягають вторинній переробці [3, 29].

Застосування зелених екологічних інновацій передбачає, що залишки продуктів переробки абсолютно безпечні для людини і відповідно, вони не мають жодного впливу на екосистему. Заподіяну шкоду при застосуванні жовтих екологічних інновацій можна оцінити як незначний, рівень впливу на життя та здоров'я населення. При застосуванні помаранчевих екологічних інновацій ступінь пагубного впливу залишків продуктів переробки на екосистему є значним, вони представляють небезпеку для життя і здоров'я людини, тобто процес переробки відходів не є у повній іншій мері екологічним та безпечним. Червоні екологічні інновації – це інновації, при впровадженні яких екосистемі наноситься значний збиток, відходи від основного виробництва є менш небезпечними для екосистеми, ніж процес їх переробки і відходи, що утворюються в ході цього процесу [8, 12].

Отже, були проаналізовані наявні підходи до визначення поняття «екологічні інновації», здійснена класифікація екологічних інновацій, яка показує, що процеси нововведень різноманітні і різні за своїм характером, відповідно, форми їх організації, масштаби і способи впливу на інноваційну діяльність також відрізняються. В наступному підпункті необхідно дослідити характеристику впровадження екологічних інновацій на аграрних підприємствах.

1.2 Характеристика впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві

Сільське господарство серед галузей економіки належить до найбільш впливових і чутливих до змін навколишнього середовища, тому що саме воно організовує власне виробництво на значних та великих територіях, а результат в кінці позначається на якості сільськогосподарської продукції.

У сучасних умовах якість та екологічна безпека продукції є важливою вимогою споживачів та умовою виходу вітчизняної агропромислової продукції на європейський ринок. Європейський експорт продовольчих товарів має ключове значення та вимагає змін у веденні аграрного бізнесу [2, 40].

За сучасними умовами перед аграрною сферою стоїть завдання зробити виробництво продуктів харчування більш екологічним, тому потрібно удосконалювати систему управління, а саме вивести сільськогосподарський бізнес на новий інноваційний рівень, де надається перевага екологічно безпечному розвитку. Отже, проблема переходу аграрних підприємств на інноваційну та екологічно збалансовану модель розвитку є важливою, а необхідність стимулювання аграрного виробництва безсумнівною та потребує термінового пошуку шляхів переведення агрохолдингів на екологічно орієнтовані методи діяльності [6, 25].

Протягом багатьох років екологічна ситуація в нашій країні позначається як кризова, що визначається насамперед негативно на якості продукції та здоров'я

людини. Причина в тому, що йде тривалий процес інтенсифікації виробництва в аграрному секторі економіки, що має не тільки позитивні, а й негативні наслідки для галузі. В останні роки цей процес призвів до погіршення забруднення навколишнього середовища та створив кризу.

Інноваційний підхід дасть змогу підвищити ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств, зміцнить позицію аграрної продукції на міжнародному ринку та збільшить економічний потенціал держави та екологічність продукції на національному рівні [9, 18].

Основним напрямком інноваційного розвитку аграрних підприємств є екологізація. Всі соціальні, політичні та економічні передумови потрібні для її реалізації. Система цілеспрямованих перетворень, спрямованих на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище шляхом ефективного використання ресурсів у процесі виробництва, зберігання, транспортування та реалізація продукції є процесом екологізації господарської діяльності аграрних підприємств.

Водночас в аграрному секторі економіки розвиток інноваційної діяльності, на жаль, гальмується недостатнім стимулюванням цих процесів з боку держави, обмеженістю внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій та складністю швидкої мобілізації. Ефективне ведення господарської діяльності на інноваційних засадах також обмежене нестабільним фінансово-економічним становищем більшості сучасних малих і середніх фермерських господарств та домогосподарств населення, які складають більшість агробізнесів.

О.В. Шубравська зазначає, що «людство дедалі більше усвідомлює загрози, які несуть у собі негативні тенденції динаміки показників стану соціальної та екологічної складових суспільного розвитку. Це зумовлює більш активне впровадження наукових розробок щодо забезпечення екологічної рівноваги та соціально орієнтованого економічного зростання на інноваційній основі» [45].

Дедалі актуальнішим стає питання впровадження екологічних інновацій (екоінновацій) в органічне землеробство як гаранта його екологічної, економічної, технічної та соціальної ефективності. Інновація в ширшому розумінні означає

вигідне використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничо-технічного, фінансового, комерційного, адміністративного чи іншого характеру. Екоінновації дозволяють створити нові і конкурентоспроможні товари, послуги, процеси, системи і процедури, призначені для задоволення потреб людини та забезпечення кращої якості життя для всіх, що досягається разом з мінімальним споживанням природних ресурсів (сировина і матеріали, енергія та площа землі) на одиницю продукції, а також мінімальні викиди токсичних речовин [22, 30].

При цьому вплив впровадження екоінновацій розглядається протягом усього життєвого циклу продукту (послуги чи системи) (табл. 1.2), а не обмежується лише процесами проектування та виробництва, що створює можливість змін у поведінці споживача.

Використання екоінновацій забезпечує високий рівень екологічної безпеки у виробництві, продукції та послугах і водночас зміцнює конкурентні позиції компаній. У розвинених країнах світу саме завдяки новим знанням та впровадженню інновацій у сільському господарстві досягається висока додана вартість без порушення екологічної рівноваги навколишнього середовища. Очевидно, що компанії, керівним принципом діяльності яких є збалансований розвиток, у майбутньому отримають конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Таблиця 1.2 – Класифікація еко-інновацій в аграрному виробництві (сформовано на основі [22, 30])

Ознака	Характеристика	Приклади
Продукція (послуги)	Спричиняють мінімальний вплив на довкілля продовж усього життєвого циклу, може потребувати розвитку інфраструктури, зміни звичок, відповідного інформування. Використовують еко-дизайн, довкільні технології, технологічні інновації для стійкості, дематеріалізацію виробів.	Органічні продукти харчування, органічне насіння аграрних культур, біодобрива, біологічні засоби захисту рослин, зелений туризм тощо.

Продовж. табл. 1.2

Процес	Застосування нового або помітно покращеного способу виробництва і постачання. Застосування нових методів у практиці бізнесу, організації, робочого простору або у зовнішніх зв'язках організацій, а також навчання та перепідготовку персоналу. Маркетинг інновацій (дизайн, пакування, розміщення та просування продукції), зокрема екологічне маркування виробів і процесів. Релевантними підходами тут є чистіше виробництво, безвідходні технології, ефективність використання ресурсів.	Ресурсозберігаючі технології виробництва, концепція управління «зелений офіс», концепція «еко-ефективності», модель «чисте виробництво», міжнародні стандарти еко-менеджменту й аудиту (ISO 14000, EMAS), методи підвищення ресурсної продуктивності на основі концепції MIPS, новий системний екологічний дизайн і спеціальне маркування продукції тощо.
Система	Принципово нові технологічні системи, які змінюють умови ринку, спричиняють різні види системних змін у виробництві, суспільстві та поведінці.	Концепція аналізу життєвого циклу, стратегія «від колиски до колиски», аналіз потоку сировини і матеріалів, інтегрована оцінка довкілля та сталості, закриті матеріальні цикли, стале виробництво і споживання, еко-достаток, іматеріалізація, системи, орієнтовані на споживача і сталий спосіб життя

Однак більшість підприємців не поспішають впроваджувати екоінновації, мотивуючи це тим, що діяльність за принципами збалансованого розвитку або розвиток ринку «зелених товарів» ставить їх у не вигідне становище порівняно з конкурентами. Дотримання принципів збалансованого розвитку вимагає нового обладнання та процесів, а споживачі, у свою чергу, не зможуть платити більше за екологічно чисту продукцію. Важливим для аграрних підприємств є досягнення максимальної окупності витрат, збільшення обсягів виробництва та реалізації аграрної продукції, стимулювання припливу інвестицій та їх прибутковості, але при цьому за умов природоохоронних заходів структура аграрного виробництва має забезпечувати мінімальний антропогенний вплив на навколишнє середовище [23, 35].

І.М. Синявська зазначає, що основу інноваційного розвитку створюють суб'єкти господарювання, які здійснюють інноваційну діяльність з метою отримання вигоди. Проте їх ефективність залежить від стану зовнішнього та внутрішнього економічного середовища та наявності необхідних умов для впровадження та раціонального використання інноваційної продукції.

С. В. Сирцева зазначає, що інноваційні технології в аграрному виробництві – це економічні моделі, які містять елементи органічного сільського господарства для підтримки екологічної рівноваги в природних і антропогенних системах, а організація виробничого процесу дозволяє досягти високого рівня управління та адаптації до факторів навколишнього середовища та ефективності виробництва [47].

Основою екологізації діяльності аграрних підприємств є раціональне використання природних ресурсів і виробничого потенціалу, що, з одного боку, сприятиме підвищенню ефективності виробництва, а з іншого – має забезпечити екологічну безпеку продукції.

Основою екологічно орієнтованих інновацій є передові технології, сучасні науково-технічні досягнення.

Деякі аграрні господарства намагаються інтегрувати передові науково-технічні розробки та адаптувати їх до власного виробництва. Про це свідчить використання провідними українськими компаніями новітніх технологій у сільському господарстві, рослинництві та тваринництві.

Результатом використання інноваційних технологій у аграрному виробництві є створення інноваційного продукту (органічні продукти), що супроводжується підвищенням вимог споживачів до якісних характеристик продуктів харчування [46].

Екологічно збалансований розвиток сільськогосподарського виробництва потребує поєднання певних систем: політичної, економічної, технологічної, соціальної, міжнародної. Для ефективного впровадження екологічно збалансованого розвитку в господарську діяльність принцип соціальної екологічної

відповідальності має поєднуватися з принципом соціальної екологічної сили. Ці принципи базуються на матеріальних і духовних цінностях членів суспільства.

Екологізація виробництва розглядається як певний процес дій, заходів, за допомогою яких здійснюється управління природокористуванням, спрямованим на поліпшення якості навколишнього середовища, а також є складовою інноваційної діяльності, спрямованої на підвищення якості (безпеки) життя людей [48].

Відповідно до «Стратегії інноваційного розвитку ключових галузей аграрного виробництва» виділено стратегічні завдання та визначено стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями розвитку аграрної сфери [4, С. 135], серед яких:

підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу при впровадженні ресурсозберігаючих технологій;

дотримання параметрів якості виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції;

забезпечення екологічного складу виробничого процесу;

активізація інвестиційної діяльності за рахунок зовнішніх джерел фінансування;

пріоритет для вітчизняних виробників.

Процес екологізації сільськогосподарського виробництва передбачає постановку цілей, завдань і механізмів підвищення його ефективності. Для досягнення цілей та вирішення поставлених завдань необхідно розробити ефективний комплекс інструментів, основою якого має стати цілеспрямована державна політика, що базується на відповідних нормативно-правових засадах і забезпечує екологічно орієнтований розвиток держави, промисловості та економічні регіональні програми [5].

Важливо відзначити підмеханізми, які сприяють процесу екологізації сільськогосподарського виробництва на рис 1.1.

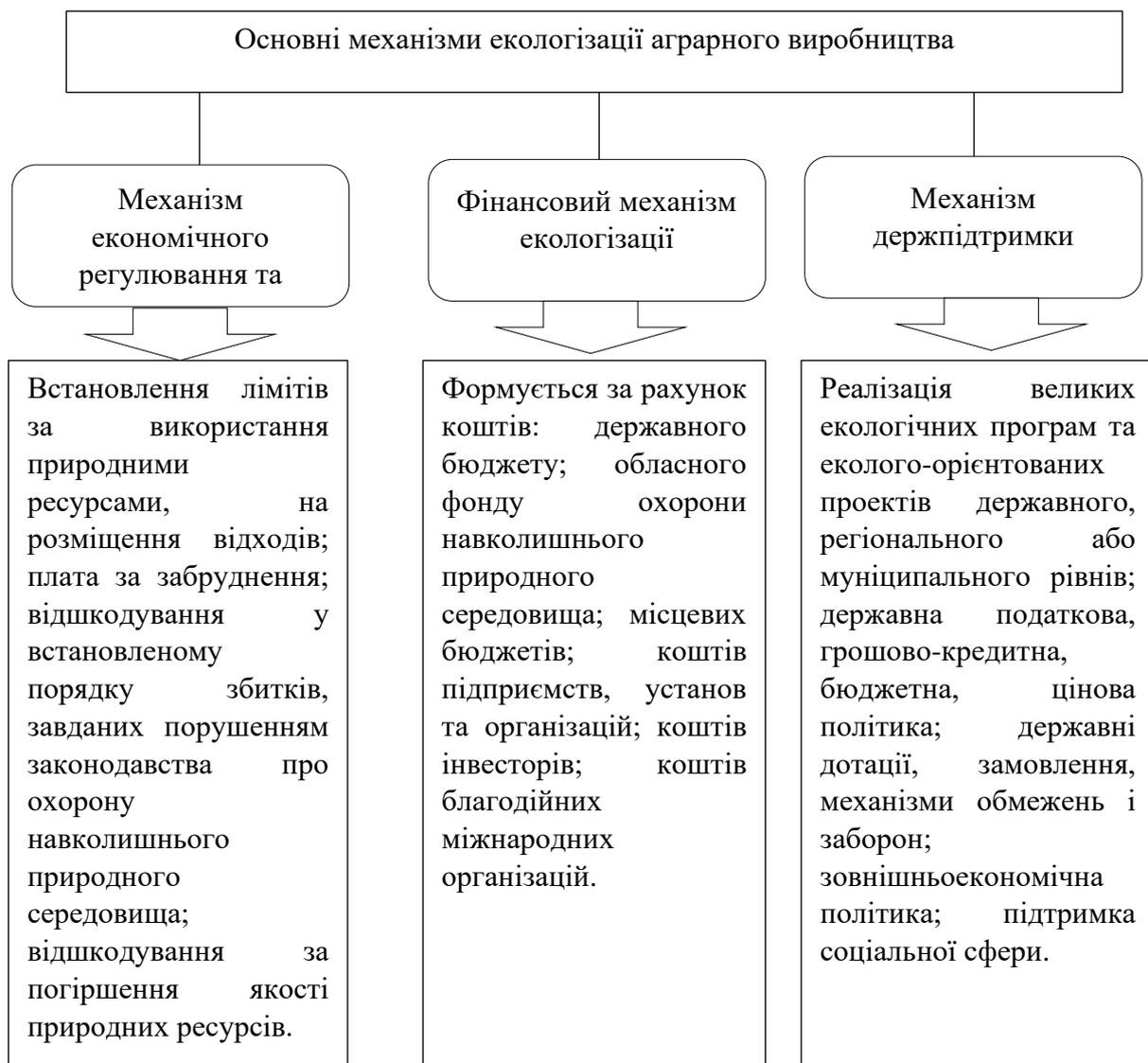

Рисунок 1.1 – Основні механізми екологізації аграрного виробництва

Примітка. Розроблено на основі [5]

Наведені вище механізми екологізації включають низку методів управління: організаційних, економічних, техніко-технологічних, адміністративних.

Водночас слід зазначити, поки що немає послідовної чіткої державної політики з екологізації, основою якої мають бути ефективні механізми впровадження та реалізації принципів раціонального природокористування з мінімізацією негативних впливів на екологію об'єктів під час ведення антропогенної діяльності [10, 18].

Проблемами залишаються погане функціонування державної системи моніторингу довкілля, недосконалість законодавчої бази, погана координація діяльності органів моніторингу довкілля, недостатність фінансових ресурсів тощо.

Заходи екологічної політики мають реалізовуватися на державному та регіональному рівнях (рис. 1.2).

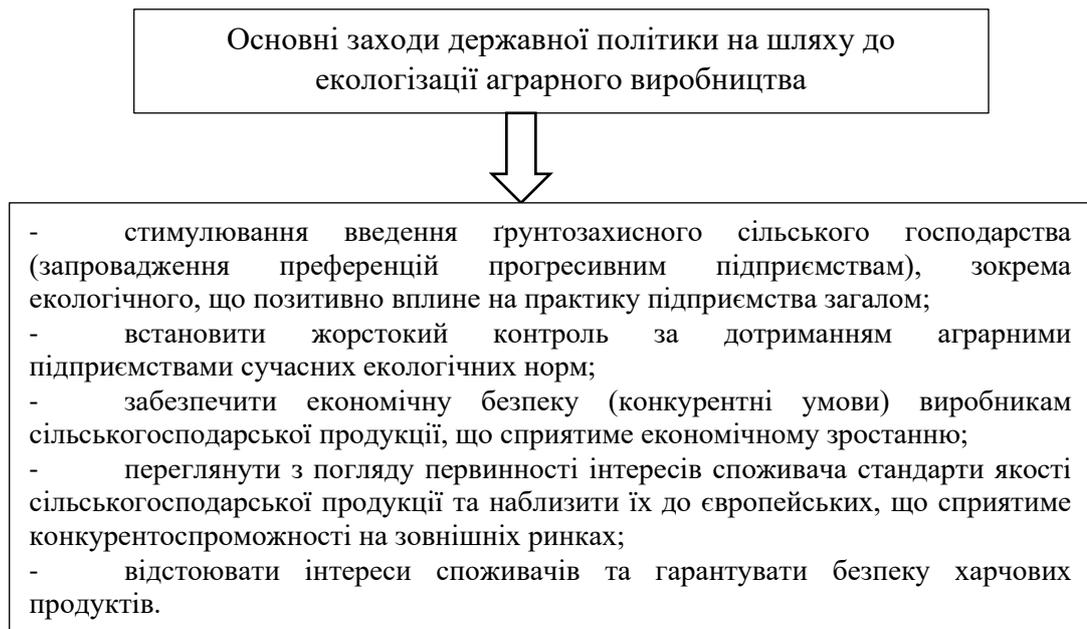

Рисунок 1.2 – Основні заходи державної політики на шляху до екологізації аграрного виробництва

Примітка. Розроблено на основі [18]

Ефективні механізми регулювання та сприяння екологізації мають бути запроваджені як на рівні уряду, так і на рівні компаній. Завдяки цьому стає можливою стабілізація екологічної ситуації шляхом зміни напрямків соціально-економічного розвитку, формування нових цінностей, перегляду структури потреб, цілей, пріоритетів і способів дій людини.

Структурна перебудова виробництва має здійснюватися з урахуванням факторів зовнішнього середовища, законів, вимог і нормативів, що є обов'язковою умовою подолання екологічної кризи в аграрному секторі економіки [13].

В основу екологічно орієнтованого ведення господарства має бути покладено принцип підвищення соціально-економічного ефекту, що виявляється у збереженні та покращенні навколишнього середовища, підвищенні потреби в робочій силі тощо.

Доцільно відзначити, що впровадження еко-інновацій на сільськогосподарських підприємствах здійснюється одночасно з традиційним виробництвом, оскільки вони направлені на вдосконалення або створення нових продуктів, суттєве оновлення технологій виробництва [14].

Процес переходу до органічного сільськогосподарського виробництва пов'язаний з новими прогресивними технологіями, спрямованими на очищення видів сировини, управління відходами, впровадження безвідходних технологій та значні інвестиції.

Вибір моделі розвитку органічного сільського господарства на основі екологічно орієнтованих інновацій визначається балансом економічних та екологічних інтересів, водночас обмеження щодо екологічності мають бути досить жорсткими.

Екологічно орієнтоване управління аграрними підприємствами базується на поєднанні стратегічного підходу з системою управління природокористуванням. Водночас слід зазначити, що якщо для загальноприйнятої стратегії достатньо традиційної системи екологічного менеджменту.

Основні напрямки переходу аграрних господарств до моделі інноваційного розвитку на засадах екологізації та сталого розвитку представлено на рис. 1.3. Щоб реалізувати дані напрями потрібно здійснити низку якісних змін, пов'язаних з переходом до інноваційного розвитку, оновленням структури виробництва та подоланням значної диференціації доходів, тобто необхідна глобальна модернізація національної економіки [17, 24].

Процес переходу до екологічного виробництва також пов'язаний з новими технологічними інноваціями, спрямованими на очищення видів використовуваної сировини, матеріалів, утилізацію відходів, впровадження безвідходних технологій, сучасних методів тваринництва та значні інвестиції в галузь.

Рисунок 1.3 – Основні інноваційні напрями розвитку аграрних підприємств (складено на основі [17, 24])

Серед центральних принципів і умов екологічно орієнтованого розвитку слід виділити системність, наукову обґрунтованість, економічність і ефективність, прозорість і змістовність. Принципи мають відповідати: дійсності (відповідність ситуації, цілям, виробничим, ринковим і ресурсним факторам, досвіду та навичкам системи управління); логічності (внутрішня цілісність і узгодженість окремих елементів); сумісності із зовнішнім середовищем (забезпечення можливості взаємодії з ним); виправданості до ризику та спрямованість на формування стійких конкурентних переваг [22, 30].

Підсумовуючи, можна виділити найважливіші варіанти екологічно орієнтованої реструктуризації виробничої діяльності агрохолдингів:

- раціональне використання ґрунтових ресурсів, пов'язане із збереженням і підвищенням родючості ґрунтів;

- забезпечення оптимальної оранки ґрунту, що запобігає розвитку водної та вітрової ерозії ґрунту;

- удосконалення галузевої структури органічних господарств за критерієм реалізації стратегії екологізації виробництва, в якій збільшуються площі вирощування зернових культур і кормів за рахунок технічного оснащення галузі рослинництва і тваринництва;

- використання передових технологій мінімального обробітку ґрунту та точного землеробства;

- дотримання вимог щодо недопущення перевищення гранично допустимих норм забруднення виробництва, забезпечення його екологічності;

- дотримання чинних правил транспортування, зберігання та застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин і тварин;

- застосування ресурсозберігаючих органічних технологій вирощування аграрних культур, які призводять до зниження собівартості вирощуваної продукції за рахунок внесення органічних добрив, використання біологічних та механічних методів боротьби з бур'янами;

- особливу увагу слід звернути на умови сортування, очищення, зберігання та сушіння зерна. Якісне проведення технологічних операцій дасть змогу покращити

якість зерна, що підвищить конкурентоспроможність продукції. При переробці, завдяки сучасним і традиційним натуральним технологіям, органічні продукти зберігають свою безпеку, натуральний склад, харчові цінності, хороший смак, не містять синтетичних ароматизаторів, консервантів, харчових добавок і упаковані в натуральні матеріали;

використання енергозберігаючих технологічних процесів для зниження собівартості продукції та виділення резерву вивільнених коштів на витрати на реалізацію продукції;

дотримання екологічних норм при проектуванні, будівництві та введенні в експлуатацію нових будівель і споруд, систем відновлення тощо [26].

Проблеми економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору можуть бути вирішені за допомогою ефективних стратегій та механізмів інноваційного розвитку. Екологізація виробництва аграрних компаній є одним із основних напрямків їх інноваційної діяльності, який забезпечить високу якість життя, національну безпеку, охорону навколишнього середовища та високий технічний рівень аграрного виробництва.

Процес екологізації виробництва аграрних господарств слід розглядати з точки зору застосування альтернативних систем господарювання, основою яких є агроекологічні принципи раціонального використання навколишнього середовища та система еколого-економічного управління.

Впровадження інновацій призводить до підвищення продуктивності праці, економії ресурсів, зниження витрат і здешевлення сільськогосподарської та харчової продукції, збільшення обсягів і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, що в цілому сприяє залученню інвестицій. Державна підтримка повинна бути одним із пріоритетів інноваційної політики аграрних господарств [32].

Отже, для здійснення переходу до екологічно орієнтованого господарювання необхідно змінити принципи функціонування аграрних підприємств, прискорити їх інноваційний розвиток та забезпечити можливість їх організаційної трансформації.

1.3 Проблеми та перспективи впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві

Забезпечення сталого розвитку країни передбачає орієнтацію на три складові: економічну, соціальну та екологічну. Відповідно урядами країни напрацьовуються політики з підтримки сталого розвитку як регіону, так і підприємства. Звичайно, що агробізнес не стоїть осторонь цього процесу. Агровиробники мають в першу чергу розуміти важливість своєї діяльності для розвитку та стійкості нашої країни. Вони створюють продовольчу безпеку, надають робочі місця, зменшуючи рівень безробіття, сплачують податки у бюджет, забезпечують задоволення попиту на агропродукцію серед споживачів нашої країни, так само і інших країн. Проблема впровадження екологічних інновацій, завжди актуальна, і для агробізнесу також. Екологічні інновації дозволяють зменшити витрати підприємству, впроваджувати сучасні технології для зменшення рівня забрудненості, раціонального використання ресурсів, забезпечення вироблення екологічно чистої та органічної продукції [33].

Впровадження еко-інновацій має деякі особливості, порівняно з іншими інноваціями. По-перше, екологічні інновації – це інновації, які дозволяють зменшити вплив на навколишнє середовище. По-друге, екологічні інновації виходять за межі традиційних організаційних меж інновацій всередині підприємства, дозволяють залучати ширші соціальні механізми, які викликають зміни в існуючих структурах. По-третє, стосуються інновацій у зміні складу продукції, а саме виготовлення продукції з екологічно чистих матеріалів або вторинної сировини. У сфері господарювання такими інноваціями можуть бути поводження з відходами, впровадження нових методів енергозбереження тощо.

Зазвичай до еко-інновацій відноситься будь-який новий продукт або процес, який має певну споживчу та економічну цінність, та при цьому істотно знижує негативний вплив на навколишнє середовище в порівнянні з існуючими альтернативами [37, 46].

Обравши європейський шлях розвитку, підприємства мають дотримуватись принципів та орієнтирів європейських країн щодо екологізації аграрних підприємств, а саме:

сталий розвиток, який однаково враховує економічні, соціальні та екологічні компоненти;

пріоритетність функцій біосфери в безпосередньому використанні її ресурсів;

уникнення негативних впливів на навколишнє середовище внаслідок господарської діяльності з урахуванням віддалених впливів на навколишнє середовище;

відмова від проектів, пов'язаних із втручанням у природні системи, якщо їх вплив на довкілля є непередбачуваним;

платне природокористування та відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства [31].

Із великим зростанням глобальних екологічних проблем зростає інтерес до екологічних інновацій, які можна впроваджувати на підприємствах. Такі інновації можуть не тільки забезпечити соціальну та екологічну відповідальність у діловому житті, але й надати підприємствам конкурентні переваги. Споживча культура та принципи сталого розвитку формують нові підходи до функціонування індустріального сектора економіки, адаптують технології та їх технічне забезпечення, виробляють усвідомлене стратегічне бачення топ-менеджменту сталого розвитку [26].

З часом еко-інновації стають бізнес-підходами, які забезпечують сталий розвиток, підвищують ефективність та конкурентоспроможність підприємства. У цьому контексті основними факторами, що спонукають агробізнес до впровадження екологічних інновацій є:

можливість зменшити витрати на виробництво сільськогосподарської продукції;

зменшити ризики забруднення території;

підвищити урожайність та якість продукції;

максимізація ефективності, тобто досягнення екологічних цілей за мінімальних витрат;

зменшити вартість агропродукції;

раціонально використовувати усі природні ресурси;

задовольняти попит на екологічно чисту продукцію.

Застосування еко-інновацій в аграрному секторі, дадуть змогу краще використовувати первинні природні ресурси, безумовно, поліпшить екологічну ситуацію у сільських регіонах, сприятиме формуванню стійких мережевих структур з підтримки й просування передового досвіду в галузі еко-ефективності, збереженню і створенню нових робочих місць, підвищенню якості життя населення [22].

Також можна виділити ще п'ять стимулів для впровадження еко-інновацій в агробізнесі:

формування позитивного іміджу;

зростаючий інтерес споживачів до екологічно чистої продукції;

вихід на нові ринки збуту;

зниження собівартості;

раціоналізація виробництва.

Процес розробки та впровадження еко-інновацій досить складний, оскільки існує низка перешкод, які йому заважають, зокрема:

економічні бар'єри (ринкові ціни, які не повністю відображають витрати на виробництво продукту чи послуги, наприклад, труднощі переходу від традиційних технологій до екологічних);

відсутність правової бази регулювання еко-інноваційних відносин;

низький попит державного сектора та споживачів на еко-інновації;

висока вартість екологічної продукції;

недостатній розвиток інструментів оцінки ризиків і прибутковості від впровадження еко-інновацій;

високі витрати на дослідження екотехнологій;

відсутність методів, що дозволяють комплексно аналізувати співвідношення витрат і вигод від розробки та впровадження екоінновацій;

недостатня гнучкість капіталовкладень через низьку прибутковість;

неефективність інвестицій у процес змін у компаніях, які працюють на ринку багато років;

невідповідність технології заданим економічним вимогам і нормам технологічного проектування;

відсутність посередників, які можуть виконувати функції маркетингової підтримки та просування органічної продукції;

невизначеність щодо питань екологічного регулювання в майбутньому;

відсутність досвіду менеджменту підприємства у сфері ресурсозбереження, екології та природних ресурсів;

небажання менеджментом вносити зміни у виробничі та управлінські процеси через відсутність досвіду впровадження таких змін;

відсутність висококваліфікованих кадрів у сфері управління, контролю та впровадження еко-інновацій;

небажання компаній вкладати кошти в навчання персоналу;

високі вимоги до моніторингу впровадження еко-інновацій [14].

Крім того, уповільнюють впровадження екологічних інновацій на аграрних підприємствах відсутність заходів стимулювання інноваційної екологізації виробництва, нерозвинутий ринок екологічних інновацій та відсутність достатніх фінансових ресурсів для зміни техніко-технологічних процесів, що можливо вирішити лише за умови співпраці всіх учасників органічного виробництва (табл. 1.3) [35].

Усі перераховані вище проблеми розробки та впровадження екологічних інновацій взаємопов'язані, а тому потребують комплексного підходу до їх вирішення. Тому для активізації процесів екологізації в агробізнесі необхідно створити та забезпечити низку економічних умов:

Таблиця 1.3 – Фактори, що стимулюють впровадження еко-інноваційних технологій на аграрних підприємствах

Фактор впливу	Напрями усунення негативної дії факторів	Виконавці
1	2	3
1. Недосконалість нормативно-правового регулювання	1. Прийняття відповідної нормативно-правової бази щодо органічного агровиробництва. 2. Прийняття державної програми сприяння впровадженню еко-інноваційних розробок. 3. Вдосконалення законодавчої бази щодо інноваційної діяльності	Державні установи та органи влади.
2. Висока вартість інноваційних розробок	1. Надання податкових пільг виробникам, які впроваджують еко-інновації. 2. Використання кредитних коштів. 3. Оформлення договору лізингу (оренди). 4. Розвиток венчурного підприємництва. 5. Налагодження співпраці між розробниками інноваційного продукту та виробниками органічної продукції.	1. Державні установи та органи влади. 2. Суб'єкти фінансового ринку (банки, лізингові та страхові компанії, венчурні фонди тощо). 3. Наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи. 4. Виробники сільськогосподарської техніки. 5. Виробники органічної продукції.
3. Недоступність для виробників через обмежену кількість інноваційних розробок	Налагодження наукової та виробничої співпраці між розробниками інноваційного продукту та виробниками органічної сільськогосподарської продукції.	1. Наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи. 2. Виробники сільськогосподарської техніки. 3. Виробники органічної сільськогосподарської продукції.
4. Недолік фінансування	1. Використання у виробництві найбільш необхідних інноваційних розробок. 2. Налагодження наукової та виробничої співпраці з розробниками інноваційного продукту. 3. Участь у міжнародних грантах. 4. Залучення вітчизняних та іноземних інвестицій.	1. Виробники органічної продукції. 2. Наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи. 3. Виробники сільськогосподарської техніки. 4. Міжнародні фонди. 5. Вітчизняні та іноземні інвестори.
5. Відсутність інформації про інноваційні розробки	Представлення інноваційних розробок на виставках, ярмарках тощо.	Наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи.

6. Незацікавленість менеджменту у впровадженні еко-інновацій	1. Проведення рекламних акцій серед виробників органічної сільськогосподарської продукції. 2. Налагодження наукової та виробничої співпраці між розробниками інноваційного продукту та виробниками органічної сільськогосподарської продукції.	1. Університети. 2. Виробники сільськогосподарської техніки. 3. Виробники органічної сільськогосподарської продукції.
--	---	---

Примітка. Сформовано автором на основі [35]

розвиток страхового ринку щодо страхування діяльності агро-підприємств на випадок збитків від розробки та впровадження екоінновацій;

субсидування аграрних підприємств;

розвиток ринку нетрадиційних джерел енергії;

формування екологічно спрямованих кластерів;

підвищення інвестиційної привабливості вкладення ресурсів в економізацію виробництва;

виробництво, до складу якого входять виробники екологічної сировини, кінцевої продукції, енерго- та ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій;

створення цільових фондів для агробізнесу, що розробляє і впроваджує екологічні інновації [49].

Ці пропозиції забезпечать сталий розвиток підприємств, вирішать проблему сприяння впровадженню екологічних інновацій на підприємствах, створять умови для наявності інвестиційних коштів для екологічних інновацій, підвищать економічну зацікавленість підприємств у їх реалізації.

Реалізація вищезазначених напрямів щодо використання інноваційних розробок в агробізнесі буде сприяти (рисунок 1.4).

Важливо зазначити, що екологічні інновації, як і будь-які інновації, вимагають системного підходу до управління ними, який має полягати в комплексності, єдності організаційно-економічного та екологічного регулювання процесів створення та поширення інновацій на всіх рівнях [35, 50].

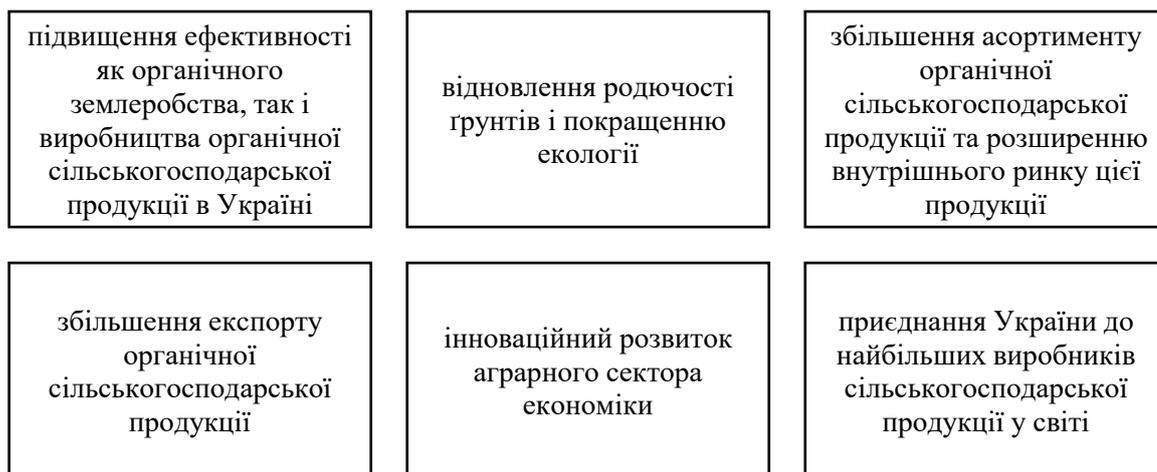

Рисунок 1.4 – Переваги від впровадження інноваційних розробок агробізнесом

Примітка. Сформовано автором на основі [50]

Еко-інновації спрямовані на розвиток здатності агробізнесу знаходити нові шляхи та технології для зменшення забруднення та його наслідків, що може значно скоротити витрати на екологічну політику в майбутньому.

Досвід показує, що впровадження екологічних інновацій відіграє позитивну роль у формуванні на підприємствах активної екологічної політики. Ефект від впровадження екологічних інновацій може бути як економічним, пов'язаним зі збільшенням прибутковості виробництва, так і екологічним, пов'язаним зі зменшенням негативного впливу підприємства на природне середовище. Існують різноманітні мотиваційні фактори впровадження екологічних інновацій на агропідприємствах, безумовно, що основними мотиваторами є підтримка з боку держави, суспільства та забезпечення цільового фінансування для агробізнесу [44].

Отже, екологічні інновації спрямовані на вирішення різних проблем, зокрема раціональне використання природних ресурсів, контроль забруднення, виробництво екологічної продукції, зниження витрат для усунення негативного впливу на навколишнє середовище, забезпечення продовольчої безпеки країни, тим самим сприяючи сталому розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.

Результат від впровадження еко-інновацій буде помітний не тільки для підприємства, а й безпосередньо для споживачів, суспільства і держави в цілому.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто теоретичні та практичні аспекти впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві, що дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Впровадження екологічних інновацій пов'язане з науково-технічним прогресом, котрий призводить до якісного вдосконалення організації виробництва та забезпечує підвищення економічного, соціального та екологічного ефекту. Існує багато варіантів класифікації екологічних інновацій на основі різних класифікаційних ознак. При цьому одне й те саме нововведення може бути віднесено до кількох типів залежно від використовуваних ознак класифікації. Однією з найважливіших класифікацій є поділ екологічних інновацій на технічні (наприклад, пристрої, що використовують природні речовини), технологічні (наприклад, технології, які зменшують кількість викидів в атмосферу), продуктові (наприклад, багаторазові товари), з ресурсів, що мають короткий час розпаду в природі), організаційні (впровадження стандартів якості, що відповідають сталому розвитку).

2. Виділено основні механізми, через які має здійснюватися процес екологізації: економічне регулювання та відповідальність, фінансова та державна підтримка. Важливе місце у реалізації цих механізмів відіграє послідовна державна політика екологізації сільськогосподарського виробництва з метою мінімізації негативних антропогенних впливів. Операційна діяльність аграрних підприємств повинна бути переведена на принципово нову інноваційну економіко-технологічну базу для суттєвої структурної перебудови виробництва з урахуванням чинників навколишнього середовища, законодавства, вимог і нормативів, що є обов'язковою умовою знищення екологічної та продовольчої кризи в державі.

3. Виявлено, що екологічні інновації спрямовані на вирішення різних проблем, зокрема раціональне використання природних ресурсів, контроль забруднення, виробництво екологічної продукції, зниження витрат для усунення негативного впливу на навколишнє середовище, забезпечення продовольчої безпеки країни, тим самим сприяючи сталому розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Результат від впровадження еко-інновацій буде помітний не тільки для підприємства, а й безпосередньо для споживачів, суспільства і держави в цілому.

На основі теоретичних положень розглянемо дане питання з практичної сторони на прикладі ТОВ «АГРО-КРАЙ».

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ТОВ «АГРО-КРАЙ»

2.1 Аналіз об'єкта та суб'єкта системи управління ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Підприємство ТОВ «АГРО-КРАЙ» є суб'єктом господарювання, що діє на принципах самоокупності, створене та діє відповідно до Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших законів України та нормативно – правових актів чинних на території України та статуту підприємства. Знаходиться підприємство в м. Гадяч, Миргородському районі, Полтавській області за адресою вулиця Лохвицька, будинок 29. Вид економічної діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Товариство створене на невизначений строк і здійснює свою діяльність до моменту припинення своєї діяльності, у випадках та в порядку передбаченому Статутом Товариства та чинним законодавством України. Товариство є юридичною особою з моменту державної реєстрації. Товариство відповідно до чинного законодавства може набувати у власність, користуватись та відчужувати будівлі, приміщення, земельні ділянки та інші об'єкти нерухомості. Товариство згідно з чинним законодавством може бути власником рухомого майна та інтелектуальної власності. Товариство може самостійно та/або спільно з іншими юридичними та фізичними особами створювати інші юридичні особи, дочірні підприємства, філії, представництва, як на території України так і за кордоном, бути членом об'єднань, асоціацій та інше.

Товариство має самостійний баланс, поточні та інші рахунки в установах банків. Товариство має печатку та фірмовий бланк із своїм найменуванням.

Відповідно до чинного законодавства ТОВ «АГРО-КРАЙ» здатне мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих які за своєю

природою можуть належати лише людині. Цивільна правоздатність Товариства виникає з моменту його державної реєстрації і припиняється з дня внесення до Єдиного державного юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про його припинення.

Товариство набуває цивільних прав та обов'язків через свої органи управління, які діють з урахуванням повноважень та обмежень наданим Статутом підприємства та чинним законодавством. Особа або орган, що відповідно до наданих повноважень виступає від імені Товариства, зобов'язані діяти в інтересах Товариства добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень.

Товариство здійснює вільний вибір видів підприємницької діяльності, самостійно формує програми діяльності, вибирає постачальників та споживачів продукції, робіт та послуг.

Метою діяльності та цілями діяльності Товариства є одержання прибутку, задоволення суспільних потреб в його продукції, роботах, послугах та реалізація на підставі одержання прибутку соціальних та економічних інтересів учасників.

Предметом діяльності Товариства є:

вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;

вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбуплодів;

вирощування інших однорічних і дворічних культур;

розведення великої рогатої худоби молочних порід;

розведення іншої великої рогатої породи та буйволів;

розведення свиней,

змішане сільське господарство;

допоміжна діяльність у рослинництві;

допоміжна діяльність у тваринництві;

післяурожайна діяльність;

оброблення насіння для відтворення;

лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві;

лісозаготівля;
надання допоміжних послуг у лісовому господарстві;
прісноводне рибництво;
виробництво м'яса;
виробництво олії та тваринних жирів;
виробництво готових кормів для тварин;
лісопильне та стругальне виробництво;
торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами;
торгівля іншими автотранспортними засобами;
оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів;
оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насіння і корми для тварин;
оптова торгівля живими тваринами;
оптова торгівля м'ясом і м'ясними продуктами;
оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами;
надання в оренду сільськогосподарських машин та устаткування;
надання в оренду машин та устаткування;
надання в оренду офісного устаткування;
оптова торгівля хімічними продуктами;
оптова торгівля відходами та брухтом;
неспецеалізована оптова торгівля;
роздрібна торгівля пальним;
інші види роздрібної торгівлі поза магазинами;
вантажний автомобільний транспорт;
складське господарство;
інша допоміжна діяльність у сфері транспорту;
купівля та продаж власного нерухомого майна;
надання в оренду і експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна;

надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів;
 надання в оренду вантажних автомобілів;
 забіроочищення та постачання води;
 будівництво житлових і нежитлових будівель.

Діяльність, для здійснення якої нормативними актами передбачені особливі умови, здійснюється Товариством при наявності відповідальної ліцензії чи спеціального дозволу.

Товариство може здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у видах та формах, що прямо не заборонені чинним законодавством України.

Таблиця 2.1 – Обсяги виробництва асортиментної продукції ТОВ «АГРО-КРАЙ» (за 2019- 2021 рр.), тис. грн.

Найменування товару (продукції)	Звітні роки			Відхилення (+;-) %, 2021 р	
	2019	2020	2021	2019	2020
Зернові та зернобобові	538241	457698	590662	52421	132964
Соя	35987	-	-	-35987	-35987
Пшениця	82623-	41603	34788	-47835	-6815
Соняшник	156598	505573	577556	420958	71983
Ріпак	31320	7325	-	-31320	-7325
Інша продукція рослинництва	47282	25169	18047	-29235	-7122
Всього	773351	995765	1186265	412914	190500

Учасники Товариства мають право:

брати участь у управлінні Товариством в порядку, визначеному законодавством України та цим Статутом;

отримувати інформацію про господарську діяльність тваринництва, на вимогу учасника Товариство зобов'язано надати йому для ознайомлення річні баланси, звіт про фінансово – господарську діяльність Товариства, протоколи зборів органів управління Товариства тощо;

брати участь у розподілі прибутку Товариства та одержувати його частку (дивіденди);

отримувати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунку з кредиторами, або його вартість;

вибирати і бути обраними, призначеними в органи управління Товариства і контролю;

передавати свої повноваження іншому учасникові або його представникові;

вийти із складу Товариства у порядку передбаченому Статутом та законодавством України.

Таблиця 2.2 – Основні учасники діяльності підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» та їх інтереси, які впливають на формування цілей діяльності підприємства

Основні учасники діяльності підприємства	Вплив їх інтересів на формування цілей діяльності підприємства організації
Власники	створюють і розвивають організацію для того, щоб за рахунок привласнення результатів діяльності організації вирішувати свої життєві проблеми;
Співробітники	свою працю безпосередньо забезпечують діяльність організації, створення і реалізацію продукту і отримання ресурсів ззовні, які отримують від організації за свою працю компенсацію і вирішують з допомогою цієї компенсації свої життєві проблеми;
Споживачі (покупці) продукту підприємства	віддають їй свої ресурси в обмін на продукт, і які задовольняють за допомогою цього продукту свої потреби;
Ділові партнери підприємства	які перебувають з нею у формальних і неформальних ділових відносинах, і які здійснюють для організації комерційні і некомерційні послуги та отримують аналогічні послуги зі сторони організації;
Місцеве суспільство	має багатогранний зміст, взаємодіє з організацією, і це пов'язано в першу чергу з формуванням соціального і екологічного середовища діяльності організації;
Суспільство в цілому	в першу чергу в ролі державних інститутів, і яке взаємодіє з організацією в політичній, правовій, економічній та інших сферах макрооточення, і яке отримує від організації частину створеного нею багатства для забезпечення суспільного добробуту і розвитку, плодами якого поряд з іншими членами суспільства також користується й організація.

Власники Товариства мають права вирішувати такі питання:

від свого імені укладати договори;

нести обов'язки;

бути позивачами та відповідачами у суді, господарському суді;

можуть відкривати свої представництва та філії, в тому числі і за кордоном, створювати фірменні магазини або відділи (секції) в державних чи кооперативних магазинах, а також підприємства, діагностичні центри, лабораторії, інші підрозділи, дочірні, малі підприємства різноманітного правового статусу, а також громадян, за готівку та безготівковий розрахунок, як у національній так і в іноземній валюті;

відчужувати власне майно;

входити в різноманітні об'єднання, асоціації, союзи, товариства, здійснювати інші дії, що не суперечать цивільному законодавству України;

власник підприємства має право передати свої повноваження на зборах учасників іншому учаснику або представникові іншого учасника підприємства за нотаріально засвідченим дорученням;

власники мають право визначати основні напрямки діяльності підприємства та затверджувати його плани і звіти про їх виконання;

також власник має право вносити зміни до статуту Товариства;

обирати та відкликати директора та членів ревізійної комісії;

мають право затверджувати річні результати діяльності підприємства, включаючи його дочірні підприємства, затверджувати звіти та висновки ревізійної комісії, порядок розподілу прибутку, строки та порядок сплати частини прибутку, визначати порядок покриття збитків;

власники мають право створювати, реорганізовувати та ліквідувати філії, представництва та дочірні підприємства, затверджувати їх положення та статuti;

мають право виносити рішення про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб органів управління Товариства;

також власник має право визначати умови оплати праці посадових осіб Товариства, його дочірніх підприємств, філій та представництв;

затверджувати договори (угоди), укладенні на суму понад 1000000,0 (один мільйон) гривень;

власник може приймати рішення щодо припинення діяльності підприємства, призначати ліквідаційну комісію, затверджувати ліквідаційний баланс;

має право встановлювати розміри, форми, та порядок внесення учасниками додаткових вкладів;

власники мають право також вирішувати питання про придбання підприємством частки учасника;

право виключати учасника з Товариства.

Будь-який з учасників має право вимагати розгляду питання на зборах учасників за умови, що воно було ним поставлено не пізніше як за 20 днів до початку зборів.

Збори учасників підприємства скликаються не рідше двох раз на рік. Позачергові збори учасників скликаються головою за наявності обставин, таких як:

затвердження річних результатів діяльності підприємства, включаючи його дочірні підприємства, затвердження звітів та висновків ревізійної комісії, порядок розподілу прибутку, строки та порядок сплати частини прибутку, визначення порядків покриття збитків;

створення, реорганізування та ліквідування філії, представництва та дочірних підприємств, затвердження їх положень та статутів;

винесення рішень про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб органів управління Товариства;

затвердження договорів (угод), укладених на суму понад 1000000,0 (один мільйон) гривень.

А також у будь-якому випадку, якщо цього вимагають інтереси Товариства в цілому. Збори учасників повинні бути скликані також на вимогу виконавчого органу або ревізійної комісії.

Питання, що розглядаються зборами учасників:

визначення основних напрямків діяльності підприємства та затвердження його планів і звітів про їх виконання;

внесення змін до статуту Товариства;

обирання та відкликання директора та членів ревізійної комісії;

затвердження річних результатів діяльності підприємства, включаючи його дочірні підприємства, затвердження звітів та висновків ревізійної комісії, порядок розподілу прибутку, строки та порядок сплати частини прибутку, визначення порядку покриття збитків;

створювання, реорганізування та ліквідування філій, представництв та дочірніх підприємств, затвердження їх положень та статутів.

винесення рішень про притягнення до майнової відповідальності посадових осіб органів управління Товариства;

визначення умов оплати праці посадових осіб Товариства, його дочірніх підприємств, філій та представництв;

затвердження договорів (угод), укладених на суму понад 1000000,0 (один мільйон) гривень;

прийняття рішень щодо припинення діяльності підприємства, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу;

встановлення розмірів, форм, та порядок внесення учасниками додаткових вкладів;

вирішення питань про придбання підприємством частки учасника;

виключення учасника з Товариства.

Також розглядаються такі питання, як матеріальні, технічні, інноваційні. ТОВ «АГРО-КРАЙ» працює в різних кліматичних зонах. Сівозміна компанії: соняшник, кукурудза, соя, ріпак, пшениця.

Для отримання запланованих урожаїв на площах, що обробляються підприємством, використовується правильний сівозмін та проводиться диференційований обробіток ґрунту, відповідно до ґрунтово-кліматичних умов кожного регіону та біологічних особливостей сільськогосподарських культур.

Також на етапі сівби принципово важливо використовувати високоякісне

насіння провідних вітчизняних та зарубіжних компаній, оскільки якість посівного матеріалу сильно впливає на ґрунт. Під час вегетації компанія використовує передові методи посіву, догляду за врожаєм, механізованого збирання врожаю.

А також вдаються до комплексного захисту культур від бур'янів, хвороб та шкідників. Водночас сільськогосподарські підприємства орієнтуються на запобігання хвороб та шкідників, щоб не створювати проблем ґрунту, застосовуючи сильні хімічні речовини. У групі компаній ULF формується управління тваринництвом, саме тому компанія обов'язково використовує органічні добрива – як побічний продукт діяльності зазначеного підрозділу. Органічні добрива в основному використовуються в кормових сівозмінах для досягнення максимальних урожаїв кормових культур.

Цей агротехнічний прийом не тільки підвищує врожайність, а й стабілізує та покращує якість ґрунту, найважливішим з яких є вміст гумусу. Застосування органічних добрив не тільки збагачує ґрунт поживними речовинами, а й покращує його фізико-хімічні властивості, стимулює аерацію, сприяє зниженню кислотності.

Введення нових земель до структури посівних площ, які стали непридатними внаслідок поступового заліснення, залишається складним питанням для українських фермерів. Для цього активно викорчовують чагарники та ліси з подальшою підготовкою ґрунту під озимі культури.

Вся продукція, вирощена в ТОВ «АГРО-КРАЙ», в основному відправляється на експорт. Тому фермери компанії вирощують культури, що мають високу біологічну зрілість та якість експорту.

Система управління підприємством - це принципи та механізми прийняття рішень, інформаційного потоку, планування, а також система мотивації та матеріального стимулювання.

Кожна із стандартних систем управління спрямована на реалізацію політики, сформульованої керівництвом компанії в цій галузі діяльності. На рис. 2.1 зображена система управління підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ»

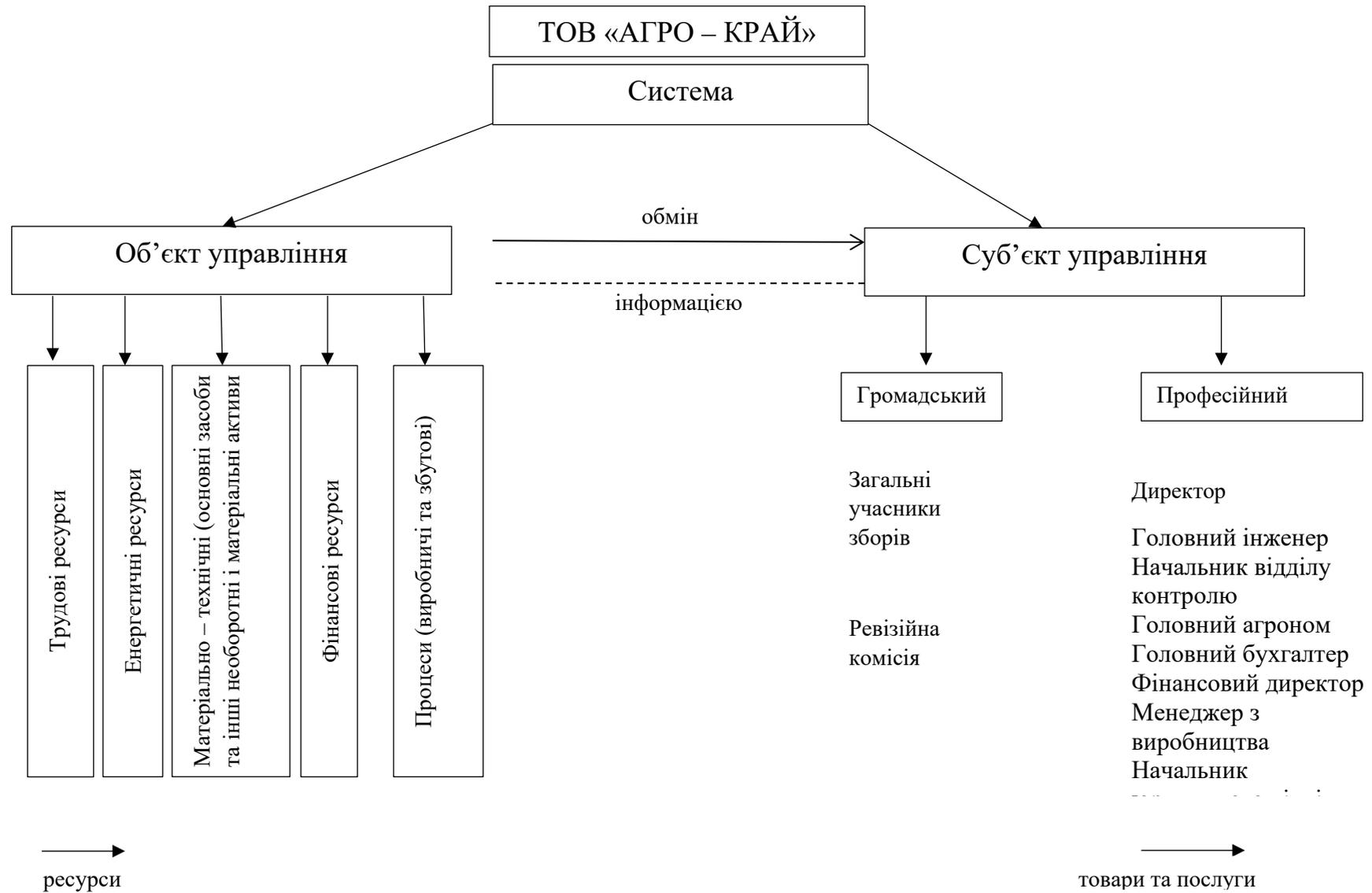

Рисунок 2.1 – Система управління підприємства TOV «АГРО – КРАЙ»

Організаційна структура управління ТОВ «АГРО – КРАЙ» представляє собою сукупність певним чином пов'язаних між собою управлінських ланок і характеризується кількістю органів управління, порядком їх взаємодії та функціями, які вони виконують.

Головне призначення організаційної структури – забезпечити ефективну діяльність управлінського персоналу.

Функції, права та обов'язки структурних підрозділів ТОВ «АГРО – КРАЙ» визначаються положеннями про них, які затверджуються відповідно до порядку, визначеному статутом підприємства або іншими установчими документами.

Підприємство самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розпис.

На підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» діє лінійно-функціональна організаційна структура управління.

Вона базується на розподілі повноважень та відповідальності за функції управління та прийняття рішень по вертикалі і є загальним для підприємств, які переходять від категорій малого до середнього чи великого.

Це дозволяє організувати управління за лінійною схемою (директор – начальник цеху – майстер), а функціонал виконувати лише забезпечення та обслуговування функцій і допомагати лінійним керівникам вирішувати адміністративні завдання.

Ця структура управління завдяки своїй ієрархії забезпечує оперативне виконання управлінських рішень для підвищення ефективності функціональних служб, дозволяє здійснювати необхідний маневр ресурсами.

Блок схема загальної організаційної структури підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» зображена на рис. 2.2.

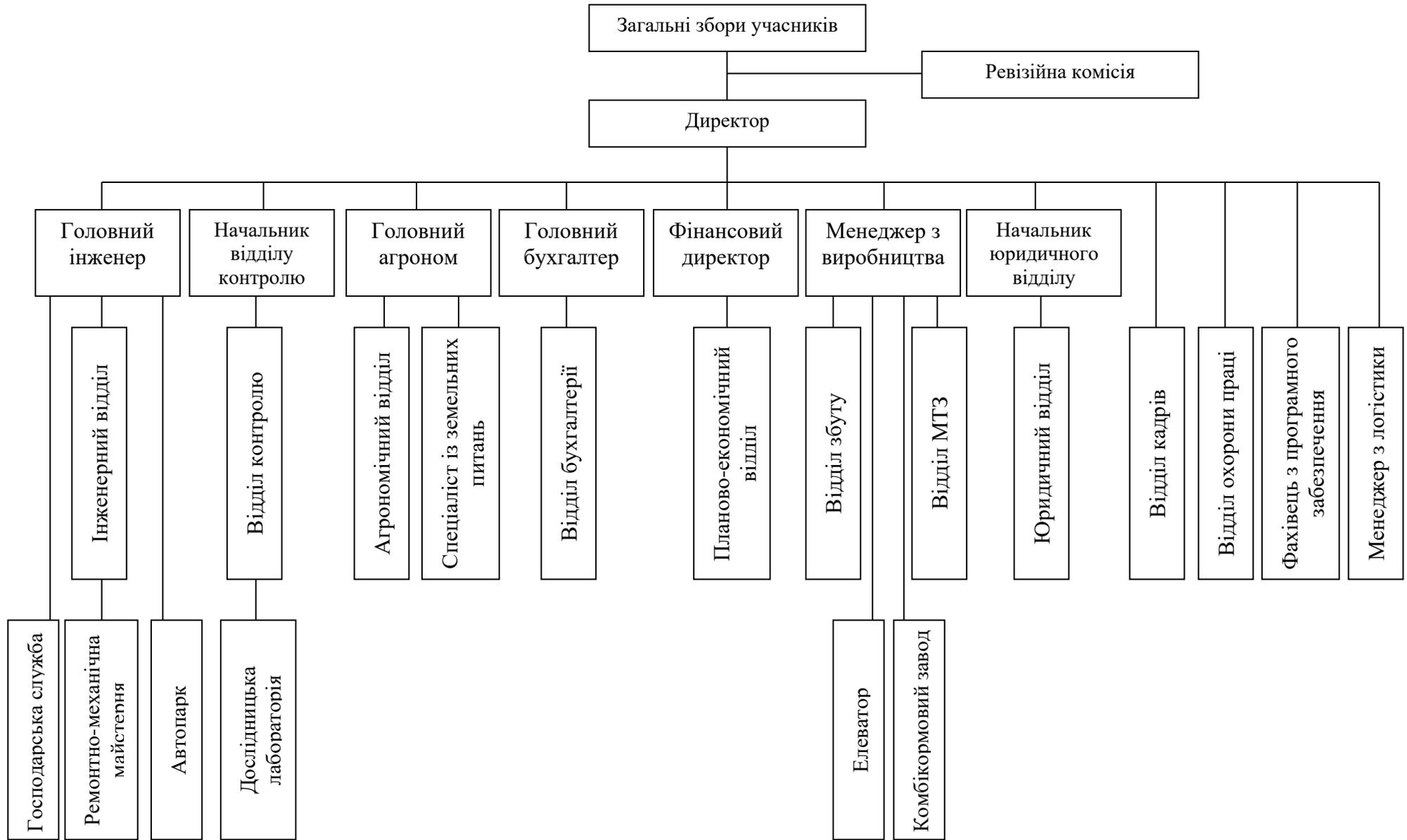

Рисунок 2.2 – Організаційна структура управління ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Отже, ТОВ «АГРО-КРАЙ» є суб'єктом господарювання, що діє на принципах самоокупності, має самостійний баланс, поточні та інші рахунки в установах банків, основним предметом діяльності є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, має печатку та фірмовий бланк із своїм найменуванням, а метою діяльності та цілями діяльності є одержання прибутку, задоволення суспільних потреб в його продукції, роботах, послугах та реалізація на підставі одержання прибутку соціальних та економічних інтересів учасників.

Кадри ТОВ «АГРО-КРАЙ» – це основний ресурс, ефективність його використання значною мірою залежить від результатів та конкурентоспроможності. Ресурси праці породжують рух матеріальних елементів виробництва, створюючи продукт, доданий продукт у вигляді вартості та прибутку.

Таблиця 2.3 – Характеристика та динаміка загальної структури персоналу підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» за категоріями зайнятих у 2019-2021рр.

Категорія зайнятих	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміна (+; -) питомої ваги 2021 р. від	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	2019 р.	2020р.
Управлінський персонал	194	32	152	28	128	26	-34	-15,8
у тому числі:								
керівники	13	7	11	7	9	7	-30,7	-18,1
спеціалісти	69	35	49	32	36	28	-47,8	-26,5
технічні працівники	112	58	92	61	83	65	-25,9	-9,7
Виробничий персонал	415	68	390	72	363	74	-12,5	-6
Разом	609	100	542	100	491	100	x	x
Кількість виробничого персоналу на 1 особу управлінського персоналу	2	100	2	100	3	100	x	x

За даними таблиці видно, що управлінський персонал скоротився. У 2020 році кількість управлінського персоналу скоротилася, зрівнюючи з 2019 роком.

І у 2021 році кількість персоналу також впала. Кількість керівників, спеціалістів, технічних працівників також знижувалася з кожним роком.

Виробничий персонал у 2020 році також, в порівнянні з 2019 роком, та у 2021 році скоротився на 14,2%. За даними підприємства видно, що на ньому йде текучка кадрів. Кількість виробничого персоналу на 1 особу управлінського персоналу по 2 чоловіка.

2.2 Фінансово-економічний аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Завдання економічного-господарського аналізу ТОВ «АГРО-КРАЙ»: оцінка фінансово-господарської діяльності компанії, її виробничих та інших підрозділів; дослідження та визначення величин внутрішніх резервів для збільшення та вдосконалення результатів роботи; оперативний контроль і управління підприємством.

Основними цілями аналізу фінансового стану ТОВ «АГРО-КРАЙ» є: дослідження прибутковості та фінансової стійкості компанії; дослідження ефективності власності (капіталу) компанії, надання компанії власних оборотних коштів; об'єктивна оцінка стану ліквідності і динаміки, платоспроможності та фінансової стійкості компанії; оцінка позиції суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності; аналіз діяльності компанії та її позиції на ринку цінних паперів; визначення ефективності фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану ТОВ «АГРО-КРАЙ» є необхідним кроком для розробки планів та прогнозів фінансового оздоровлення підприємств. Аналіз фінансово – господарської діяльності підприємства представлений на табл. 2.4.

Фінансово-економічний аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ» базується на даних річної фінансової звітності, зокрема:

Таблиця 2.4 – Фінансово-економічні показники діяльності підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019– 2021 рр.

Показники	Од. виміру	Джерела інформації, розрахунок	Роки			Відхилення			
			2019	2020	2021	2021 до 2019		2021 до 2020	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7=6-4	8=6/4*100- 100	9=6-5	10=6/5*100-100
1. Капітал підприємства									
1.1. Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	Форма 1 «Баланс»	1549538,5	2058000	3276348	1726810	111,4	1218348	59,2
1.2. Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	Форма 1 «Баланс»	438536,5	665084,5	1263104,5	824568	188	598020	89,9
2. Ресурси підприємства									
2.1. Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	Форма 1 «Баланс»	157319,5	170079,5	249121,5	91802	58,3	79042	46,4
2.2. Середньорічна вартість нематеріальних активів	тис. грн.	Форма 1 «Баланс»	-	-	-	-	-	-	-
2.3. Середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	Форма 1 «Баланс»	1382675	1883584	2697694,5	1315020	95,1	814110,5	43,2
2.4. Середньооблікова чисельність працівників	осіб	Форма 1- підприємництво, форма 1-ПВ	609	542	491	-118	-19,3	-51	-9,4
3. Економічні показники									
3.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	858466	912388	1851783	993317	115,7	939395	102,9
3.2. Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг	тис. грн.	Форма 1- підприємництво	773351	995765	1186265	412914	53,3	190500	19,1
3.3. Операційні витрати	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	130657	88195	81814	-48843	-37,3	-42462	-32,4

Продовж. табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.4. Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	Форма 1-ПВ	89020	85259	84161	-4859	-5,4	-1098	-1,2
3.5. Середньомісячна заробітна плата одного працівника	грн.	(3.4/2.4/12)*1000	12181	13108,7	14283,9	2102,9	17,2	1175,2	8,9
4. Фінансові результати									
4.1. Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	148198	205640	627692	479494	323,5	422052	205,2
4.2. Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	82703	375807	994345	911642	1102,3	618538	164,5
4.3. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	83395	369621	918461	835066	1001,3	548840	148,4
4.4 Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	Форма 2 «Звіт про фінансові результати»	83395	369621	918461	835066	1001,3	548840	148,4
5. Показники ефективності використання ресурсів та витрат									
5.1. Продуктивність праці працівників	тис.грн./особу	3.2 / п.2.4	1269,8	1837,2	2416	1147	90,3	578,8	31,5
5.2. Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		Сума зносу/Первісна вартість ОЗ (форма 1)	0,22	0,29	0,41	0,19	86,3	0,12	41,3

Продовж. табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5.3. Коефіцієнт оновлення основних засобів		Сума введених нових ОЗ (форма 5)/ Первісна вартість ОЗ кін.р. (форма 1)	0,1	0,3	0,4	0,3	300	0,1	33,3
5.4. Коефіцієнт вибуття основних засобів		Сума вибулих ОЗ (форма 5)/ Первісна вартість ОЗ поч.р. (форма 1)	0,01	0,004	0,005	-0,005	-50	0,001	25
5.5. Фондовіддача	грн./ грн.	п.3.2 / п.2.1	0,88	3,7	4,7	3,8	441,1	1	27
5.6. Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	п.3.1 / п.2.3	0,3	0,4	0,7	0,4	133	0,3	75
5.7. Середній період обороту оборотних засобів	дні	360 дн. / п.5.6	1200	743	514	-686	-57,1	-229	-30,8
5.8. Коефіцієнт обіговості активів (капіталовіддача)	обороти	п.4.1 / п.1.1	0,55	0,1	0,1	-0,45	-81,8	0	0
5.9. Операційні витрати на 1грн. реалізованої продукції	коп.	п.3.3 / п.3.2*100	68,4	8,8	6,89	-61,5	-89,9	1,91	-21,7
6. Показники рентабельності підприємства									
6.1. Рентабельність сукупного капіталу	%	п.4.3 / п.1.1*100	4,35	17,9	28	23,65	X	10,1	X
6.2. Рентабельність власного капіталу	%	п.4.4 / п.1.2*100	17,3	55,5	72,7	55,4	X	17,2	X
6.3. Рентабельність продукції	%	п.4.2 / п.3.3*100	63,2	405,6	1215,3	1152,1	X	809,7	X

Продовж. табл 2.4

7. Показники інноваційної діяльності									
7.1. Витрати на інновації	тис. грн.	р. 110 (форма 1- інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства»)	-	-	-	-	-	-	-
7.2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції	тис. грн.	р. 206 (форма 1- інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства»)	-	-	-	-	-	-	-
7.3. Нематеріальні активи	тис. грн.	р. 080 (форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності»)	-	-	-	-	-	-	-
7.4. Гудвіл	тис. грн.	р. 090 (форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності»)	-	-	-	-	-	-	-

Форма №1 «Баланс»; Форма №2 «Звіт про фінансові результати»; Форма №5 «Примітки до фінансової звітності»; Форма №1-ПВ «Звіт з праці»; Форма №11-ОЗ (річна) «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)».

Фінансовий стан ТОВ «АГРО-КРАЙ» – це складна концепція, яка є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, що визначається сукупністю виробничо-економічних факторів. Таким чином, фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик кожного підприємства.

Провівши фінансово-економічний аналіз показників господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ», можна спостерігати, що підприємство з кожним роком збільшує свої показники, звісно є деякі спади, але загалом збільшення, а це свідчить про те, що підприємство розвивається, хоча і не швидко, зате впевнено, приймає правильні управлінські рішення в змінні бізнес-процесів.

З табл. 2.4, видно, що на ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр. за розділом «Капітал підприємства»: сума середньої вартості власного капіталу у 2019 році становила 1549538,5 тис. грн., що на 1726810 тис. грн. менше ніж у 2021 році, а у 2020 році його середня вартість становила 2058000 тис. грн, що на 1218348 менше, ніж у 2021р. Отже, середня вартість власного капіталу збільшилася за досліджуваний період.

Середня вартість сукупного капіталу мала такі показники. Темпи приросту третього року до першого була на 188% більшою, а темп приросту третього року до другого більше на 89,9% більша.

Динаміка капіталу підприємства зображена на рис. 2.3.

Отже, капітал підприємства може збільшуватися через такі причини:

інвестицій власників;

отримання прибутку;

безоплатного отримання активів;

отримання емісійного доходу;

збільшення вартості активів в результаті переоцінки.

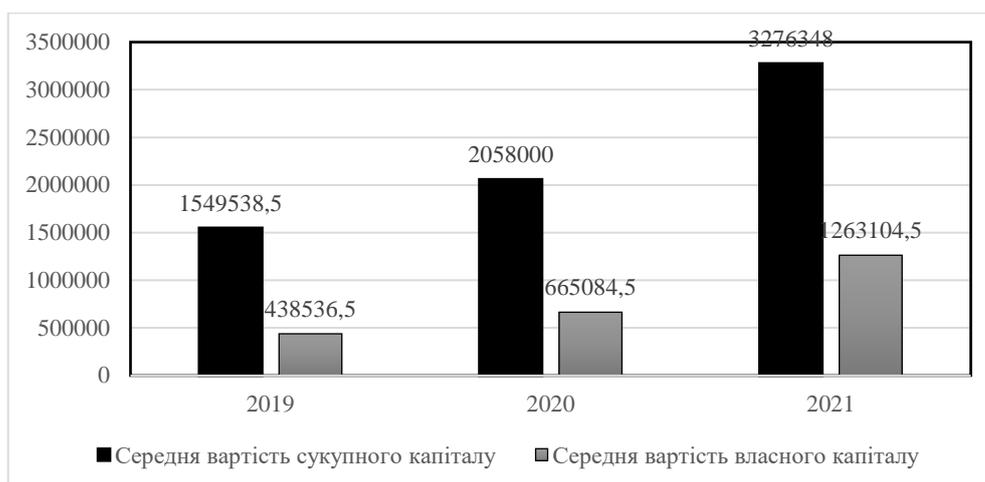

Рисунок 2.3 – Динаміка капіталу підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр., тис. грн.

За розділом «Ресурси підприємства» в таблиці показано, що середньорічна вартість основних засобів в період з 2019 року по 2021 з кожним роком збільшувалася. Дані по середньорічній вартості нематеріальних активів відсутні. Середні залишки оборотних засобів також з кожним роком збільшувалися. А от середньооблікова чисельність працівників у 2019 році становила 609, у 2020 році – 542, що на 67 чоловіка менше, ніж у 2019 році. У 2021 році кількість працівників склала 491, що менше на 51 працівників ніж у 2020 році.

Динаміка ресурсів підприємства показана на рис. 2.4.

Рисунок 2.4 – Динаміка ресурсів підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр., тис. грн.

Покращення основних засобів заключається в модифікації, модернізації об'єкта основних засобів, застосування ефективного технологічного процесу, що дозволило зменшити первісно оцінені виробничі витрати.

Ефективність використання оборотних засобів на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» характеризується швидкістю їх обороту. Що менше оборотних коштів затримується на певних етапах, то швидше закінчується їх цикл. Таким чином, показники, що характеризують норму оборотності оборотних коштів, і є показниками ефективності їх використання.

Також видно, що на підприємстві в період з 2018 року по 2019 рік є плинність кадрів. Деякі працівники звільнилися самостійно, а деяких скоротили. Це пов'язано з тим, що підприємство закупило нову техніку, яка скоріше обробляє землю, і менше використовує паливо. Тому така кількість працівників була не потрібна.

За розділом «Економічні показники» чистий дохід у 2019 році зменшився на 185315 тис. грн., це відбулося через те, що у 2019 році зменшився обсяг реалізованої продукції, а у 2020 та 2021 році знову збільшився. Операційні витрати з кожним роком збільшувалися, фонд оплати праці усіх працівників у період з 2019 року по 2021 рік також збільшувався і разом з ним середньомісячна заробітна плата.

Динаміка економічних показників зображена на рис. 2.5.

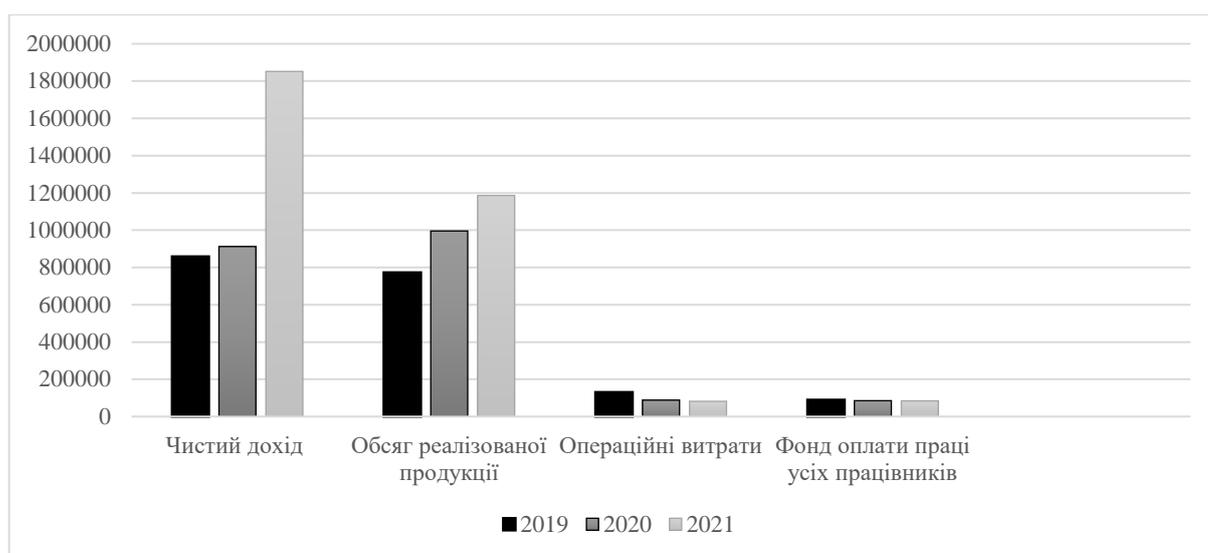

Рисунок 2.5 – Динаміка економічних показників ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр., тис. грн.

Таким чином, збільшення витрат підприємства відбулося більшою мірою за рахунок операційних витрат, що в свою чергу негативно позначилося на фінансово-економічних результатах підприємства в цей період.

За розділом «Фінансові результати» валовий прибуток з кожним роком постійно збільшувався, наприклад, у порівнянні 2021 року із 2019, то показник збільшився на 323,5%, а якщо порівняти 2021 із 2020 то показник збільшився на 205,2%. Прибуток від операційної діяльності також з кожним роком збільшувався, так само як і чистий прибуток так і прибуток від звичайної діяльності до оподаткування. Динаміка фінансових результатів зображена на рис. 2.6.

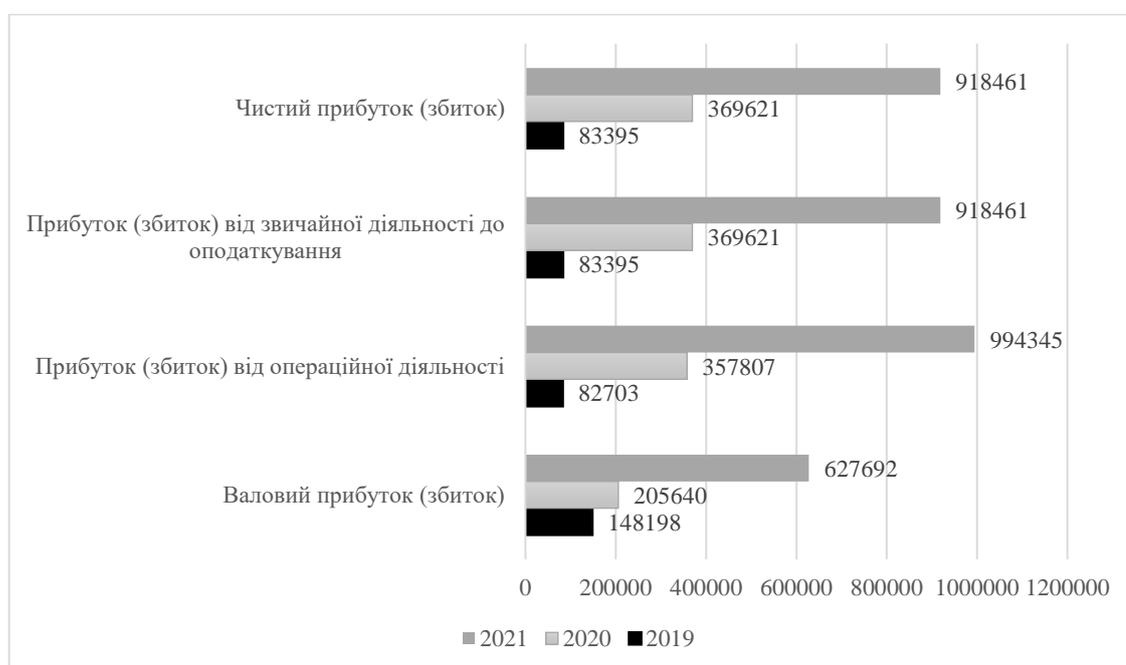

Рисунок 2.6 – Динаміка фінансових результатів ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021рр., тис. грн.

Такий аналіз динаміки фінансових результатів дозволяє встановити проблемні місця діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ» та чи вони пов'язані з основним видом діяльності, що є досить суттєвим для інвестора та керівництва (власників).

За проведеним аналізом видно, що коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року з 2019 року по 2021 рік збільшувався, коефіцієнт оновлення основних засобів з кожним роком збільшувався. Коефіцієнт вибуття основних засобів у 2019

році – 0,01, а у 2020 році 0,004, а у 2021 році – 0,005. Фондовіддача у 2019 році становила 0,88, у 2020 році – 3,7, у 2021 – 4,7.. Коефіцієнт обіговості також, як і фондівіддача збільшувався з кожним роком. Капіталовіддача у 2019 році склала 0,55, у 2020 році зменшилася до 0,1, а у 2021 році залишилася незмінною як і у 2020 році 0,1.

Показники ефективності використання ресурсів та витрат підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» показані на рис. 2.7

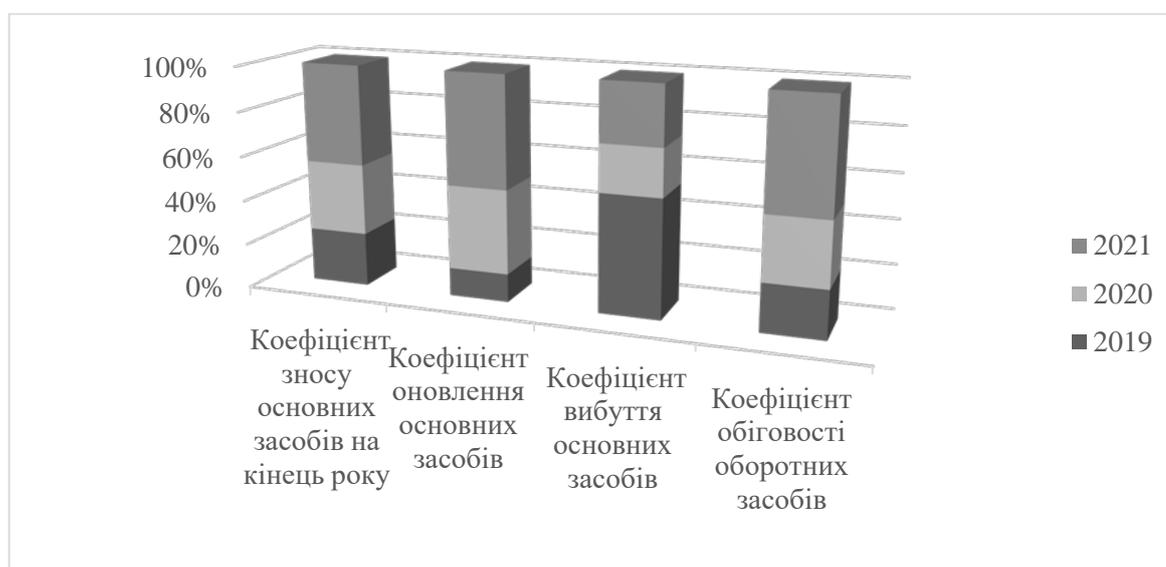

Рисунок 2.7 – Аналіз показників ефективності використання ресурсів та витрат за 2019-2021 рр. на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Дані свідчать про те, що рентабельність сукупного капіталу у 2019 році коефіцієнт становив – 4,35 та знову ж таки у 2020 році піднявся до 17,9, а у 2021 році піднявся до 28. Рентабельність власного капіталу у 2019 році – 17,3, та у 2020 році знову піднялася до 55,5, а 2021 році піднявся до 72,7. Рентабельність продукції так само у 2019 році була високою, та у 2020 році піднялася, та у 2021 році піднялася.

За розділом «Показники рентабельності підприємства» є такі результати, які наведені на рис. 2.8.

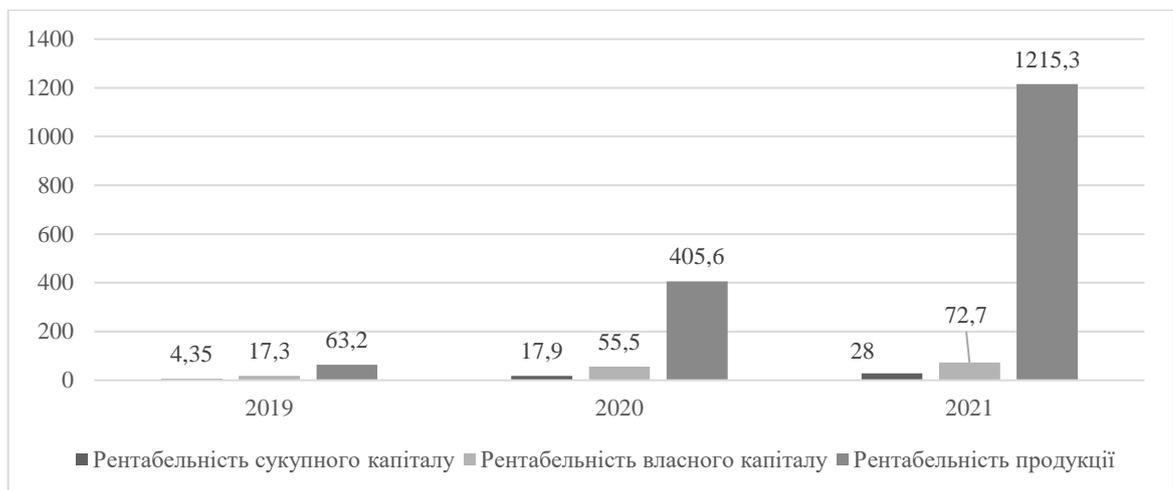

Рисунок 2.8 – Аналіз показників рентабельності підприємства за 2019-2021рр. ТОВ «АГРО-КРАЙ», %

Даних про показники інноваційної діяльності підприємство не має. Тепер потрібно провести оцінку фінансового стану ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Показники структури капіталу або фінансової стійкості характеризують ступінь захищеності інтересів кредиторів й інвесторів, що мають довгострокові вкладення в підприємство. До них відносять: коефіцієнт автономії, коефіцієнт концентрації залученого капіталу, співвідношення власних і позикових коштів, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів та інші. Розрахунки показників наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр.

Показники	Норма-тив	2019 р.	2020 р.	2021	Відхилення (+,-) від нормативу		
					2019р.	2020р.	2021
Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$	0,2	0,3	0,4	-0,3	-0,2	-0,1
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	$< 0,5$	0,7	0,6	0,5	0,2	0,1	0
Коефіцієнт фінансової залежності	< 2	3,9	2,5	2,3	1,9	0,5	0,3
Коефіцієнт фінансування	> 1	0,3	0,6	0,7	-0,7	-0,4	-0,3
Коефіцієнт заборгованості	< 1	2,9	1,5	1	1,9	0,5	0

Коефіцієнт забезпеченості запасів	> 0,8	0,5	0,7	0,8	-0,3	-0,1	0
Коефіцієнт забезпеченості обігових засобів	$\geq 0,5$	0,1	0,3	0,3	-0,4	-0,2	-0,2
Коефіцієнт маневреності	> 0,5	0,6	0,8	0,6	0,1	0,3	0,1
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	-	0,07	0,03	0,2	x	x	x
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	-	0,9	0,9	0,8	x	x	x

Отже, аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «АГРО-КРАЙ» показав, що загалом ці показники знаходяться в нормі, та деякі показники такі як коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, коефіцієнт забезпеченості запасів, коефіцієнт забезпеченості обігових засобів, коефіцієнт маневреності відходять від нормативу.

Далі необхідно дати оцінку показників платоспроможності (ліквідності) ТОВ «АГРО-КРАЙ». Розрахунки цих показників наведені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Аналіз показників платоспроможності (ліквідності) ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр.

Показники	Норматив	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-) від нормативу		
					2019р.	2020 р.	2021 р.
Коефіцієнт покриття	> 1-1,5	1,2	1,5	1,8	0,2	0,5	0,3
Коефіцієнт швидкої ліквідності	> 0,5-0,6	0,8	0,8	1	0,3	0,3	0,5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2-0,3	0	0,02	0,03	-0,2	-0,18	-0,17

Отже, аналіз показників платоспроможності показав, що коефіцієнт покриття та коефіцієнт швидкої ліквідності ТОВ «АГРО-КРАЙ» знаходяться в нормі, а коефіцієнт абсолютної ліквідності відхиляється від нормативу.

Остаточний висновок про фінансовий стан ТОВ «АГРО-КРАЙ» дається на підставі розрахунку узагальнюючих показників фінансової стійкості, що представлені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Аналіз узагальнюючих показників фінансової стійкості ТОВ «АГРО-КРАЙ» за 2019-2021 рр.

Показники	Методика розрахунку за балансом	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Наявність власних обігових коштів для формування запасів – Н1	Ряд. 1495 – ряд. 1095	291175	690122	1101071
Наявність власних обігових та довгострокових позикових коштів для формування запасів – Н2	Н1 + ряд. 1595	328112	718282	1510853
Наявність власних обігових, довгострокових і короткострокових позикових коштів для формування запасів – Н3	Н2 + ряд.1600 + ряд.1610	332135	730361	1543175
Запаси – Н4	Ряд. 1100	574623	957639	1312460
Надлишок (+) нестача (-) власних обігових коштів для формування запасів – Е1	Н1-Н4	-283448	-267517	-211389
Надлишок (+) нестача (-) власних обігових та довгострокових позикових коштів для формування запасів – Е2	Н2-Н4	-246511	-239357	198393
Надлишок (+) нестача (-) власних обігових, довгострокових і короткострокових позикових коштів для формування запасів – Е3	Н3-Н4	-242844	-227278	230715

Отже, за розрахунками стверджуємо, що підприємство мало кризовий фінансовий стан у 2019 та 2021 роках, не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної оборотного капіталу для покриття найбільш мобільної частини активів-запасів. Тепер потрібно оцінити існуючий процес впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».

2.3 Оцінювання існуючого процесу впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Важливою складовою оцінки конкурентоспроможності ТОВ «АГРО-КРАЙ» є проведення SWOT-аналізу, адже SWOT-аналіз дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, які вимагають найбільшої уваги та зусиль від компанії. Перед початком SWOT-аналізу всебічно потрібно зосередитися на ймовірних загрозах та можливостях, з якими стикається виробник. Потім необхідно з'ясувати, які загрози найімовірніші та які ризики вони можуть спричинити. Вони потребують найбільшої уваги та концентрації, щоб їх усунути.

Мета SWOT-аналізу – не виявити всі сильні та слабкі сторони, він занадто складний і не забезпечує ефективності. Компанія повинна зосередитися на тих, які можуть бути ключовими для успіху чи невдачі, а занадто широкий перелік виключає те, що є найбільш важливим.

В рамках SWOT-аналізу ТОВ «АГРО-КРАЙ», з одного боку, виявляє та оцінює власні сильні та слабкі сторони, з іншого - визначає можливості та загрози, що існують у зовнішньому середовищі. Отже, SWOT-аналіз ТОВ «АГРО-КРАЙ» показано на таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – SWOT-аналіз ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Зовнішнє середовище	
Можливості	Загрози
1. Можливість підвищення рентабельності продукції. 2. Співпраця з різними підприємствами, як вітчизняними так і закордонними 3. Оновлення техніки на підприємстві. 5. Можливість збільшення обсягів виробництва. 6. Можливість оновлення продукції на підприємстві. 7. Вітчизняні товаровиробники мають можливість зайняти певну нішу на світовому продовольчому ринку, а саме: нішу виробництва екологічно чистої аграрної продукції. 8. Політична підтримка аграрних підприємств. 9. Сприятливі погодні умови.	1. Високі темпи інфляції. 2. Зростання тиску конкурентів. 3. Технологічні прориви в інших країнах, що зменшують конкурентоспроможність вітчизняної продукції. 4. Військовий стан. 5. Зниження купівельної спроможності населення. 6. Зміна податкового законодавства.

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Кваліфікація персоналу на достатньому рівні. 2. Збільшення обсягів виробництва. 3. Вигідне розташування підприємства. 4. Існує потенціал для розвитку в галузі. 5. Висока якість продукції. 6. Наявність власних каналів збуту. 7. Попит на продукцію. 8. Можливості збільшення виробництва аграрної продукції. 9. Наявність власних розробок продукції, новаторство.	1. Низький рівень рентабельності за останні роки. 2. Висока залежність ціни послуг від енергоносіїв. 3. Вузька спеціалізація виробництва. 4. Висока залежність підприємства від зарубіжних партнерів, постачальників та замовників. 5. Відсутність відділу маркетингу. 6. Відсутність заходів спрямованих на вивчення потреб ринку.

Як показує SWOT-аналіз, ТОВ «АГРО-КРАЙ» повинно враховувати всі фактори аналізу, адже всі вони є важливими елементами, якщо воно хоче і далі залишатися на ринку.

Таблиця 2.10 - Матриця SWOT-аналізу ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Можливості + Сильні сторони = 18	Загрози + Сильні сторони = 14
Можливості + Слабкі сторони = 15	Загрози + Слабкі сторони = 15

Отже, за проведеними дослідженнями ТОВ «АГРО-КРАЙ» повинно обрати стратегію зростання, яка вибирається як основна корпоративна стратегія, коли компанія або її стратегічний підрозділ бізнесу (СБУ) намагається використовувати можливості зовнішнього середовища та власні сили для збільшення компанії, тобто збільшення продажів, головним чином шляхом проникнення нових ринки та їх захоплення та підвищення ефективності виробництва.

Дана стратегія є найбільш ефективною в галузях, які динамічно розвиваються з швидко мінливими технологіями, коли продукція підприємства або СОБ перебуває на стадії виходу на ринок або розвитку в життєвих циклах товару.

Після проведеного дослідження SWOT – аналізу можна розпочати дослідження впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Основою екологізації діяльності аграрного підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» є раціональне використання природних ресурсів і виробничого потенціалу, що, з одного боку, сприятиме підвищенню ефективності виробництва, а з іншого – має забезпечити екологічну безпеку продукції.

Основою екологічно спрямованих інновацій є передові технології, сучасні науково-технічні досягнення.

Підприємство ТОВ «АГРО-КРАЙ» намагається інтегрувати передові науково-технічні розробки та адаптувати їх до власного виробництва. Про це свідчить використання досліджувано підприємства новітніх технологій у аграрному господарстві, рослинництві та тваринництві.

Так, дане аграрне підприємство ТОВ «АГРО-КРАЙ», протягом останніх років активно застосовує широкий спектр інноваційних рішень:

на полях підприємства функціонують системи метеорологічного моніторингу з мережею власних метеостанцій та GPS навігації;

здійснюється моніторинг стану посівів за допомогою супутників і безпілотників.

Супутникове спостереження – це система відстеження рухомих об'єктів, побудована на основі систем супутникової навігації, стільникових технологій, спеціального обладнання (GPS / ГЛОНАСС трекери), комп'ютерної техніки та цифрових карт.

Принцип дії такий: на об'єкт відстеження встановлюється GPS-трекер – пристрій, який приймає географічні дані і передає їх на спеціальний сервер через мережі стільникових операторів. Отримані дані збираються на спеціальному сервері і передаються на комп'ютер диспетчера у вигляді географічної інформації.

Компоненти супутникових систем спостереження:

Об'єкт, обладнаний пристроєм стеження (трекером), який приймає дані від супутників GPS/ГЛОНАСС і передає їх на серверний центр моніторингу по GPRS зв'язку.

Серверний центр з програмним забезпеченням для отримання, зберігання, обробки та аналізу даних. Серверний центр може бути віддаленим (тобто

базуватися на компанії провайдера) або локальним (тобто базуватися на компанії користувача).

Менеджер, фахівець, який підтримує систему та веде аналітику.

Картування дозволило правильно вносити добрива, що підвищило врожайність вирощуваних культур у середньому на 20% за останні три роки та зменшило споживання ресурсів. Precision Agriculture став поштовхом для створення на підприємстві комплексної інформаційної системи #DigitalAgriBusiness, яка збирає всі дані з полів, обробляє їх і на основі їх аналізу надає фахівцям компанії алгоритм необхідних дій. ТОВ «АГРО-КРАЙ» реалізує окремий великий проект зі стандартизації парку тракторів, комбайнів, робочого обладнання та обприскувачів, щоб ними можна було повністю дистанційно керувати відповідно до загальних стандартів.

Отже, один з напрямків, де активно впроваджуються екологічні інновації на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» – це точне землеробство. Мета не тільки збільшити врожайність, але і домогтися більш раціонального використання як потенціалу землі, так і матеріальних ресурсів. Всі сівалки в компанії почали переобладнувати на систему Precision Planting, а завдяки вбудованим в техніку John Deere технологіям, фахівці отримують аналітику по сівалках: яка норма, чи є пропуски, окрему увагу приділяють диференційованому внесенню добрив.

Стрічкове внесення добрив в 2-4 рази ефективніше, ніж звичне розкидання їх по полю. Завдяки системі GPS ТОВ «АГРО-КРАЙ» може в наступному році заїхати і посіяти саме в ті рядки, де було внесено добриво. В результаті коренева система розвивається краще, з меншим стресом переносить посушливі періоди.

У минулому році в ТОВ «АГРО-КРАЙ» також почали практикувати рор-ур внесення, тобто поверхнєве внесення рідких комплексних добрив на насіння кукурудзи та соняшнику. Така технологія допомагає рослині швидше розвиватися, навіть в прохолодних умовах. Паростки з'являються швидше на 2-3 дні, на тиждень раніше зацвітає кукурудза, і в підсумку при збиранні вона має на 2-3% меншу вологість. До того ж, вдалося отримати на 2-3 ц/га більше соняшнику і до 4 ц/га кукурудзи. Тому з наступного року технологія буде масштабуватись.

POP-UP технологія внесення добрив полягає у безпосередньому їх внесенні до зони висіву для сприяння ранньому розвитку рослин. Для цього використовують спеціальний клас високочистих рідких безбаластних добрив на основі 100% ортофосфатів для швидкої дії.

Добре відомо, наскільки важливо удобрювати рослини на початкових етапах розвитку. Доведено, що застосування стартового (припосівного) добрива посилює поглинання елементів живлення рослинами, причому навіть на ґрунтах, які забезпечені доступними формами елементів живлення рослин вище за низький рівень. Сьогодні такі добрива (як гранульовані, так і рідкі) вносять одночасно з посівом переважно методом «5 х 5» (5 см вниз та 5 см убік). Така дистанція обумовлена насамперед великим ризиком опіку молодих корінців, що проростають, надмірною концентрацією добрива. Тобто розміщення надлишкової кількості добрив у контакті з насінням може зашкодити проросткам. Але аграрна наука не стоїть на місці – у світовій агрономічній практиці отримує широке використання внесення сучасних безбаластних РКД, які виготовляють із високочистої сировини з низьким вмістом шкідливих домішок. Такі добрива мають низький сольовий індекс, що не містять баластових солей, і саме такий клас добрив можна вносити безпосередньо до зони висіву насіння (у відповідних нормах). Ця технологія отримала назву POP-UP (у перекладі – поштовх, стрибок).

Отже, ТОВ «АГРО-КРАЙ» входить до агрохолдингу «Укрлендфармінг», земельний банк якого становить понад 500 тис. га, має власну команду програмістів і тісно співпрацює з конструкторським бюро Vitrek.

Рішення перейти на кластерну систему дозволило створити масиви культур, які легше обслуговувати й обробляти. У холдингу є своя метеостанція, флот дронів, лабораторія для аналізу ґрунту. Отримувати, аналізувати і контролювати інформацію від кожного кластера допомагають сучасні ІТ-технології, тому ТОВ «АГРО-КРАЙ» може аналізувати та контролювати всю свою інформацію з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз впровадження екологічних інновацій ТОВ «АГРО-КРАЙ». Результати дослідження дали змогу зробити наступні висновки:

1. Досліджено, що метою діяльності та цілями діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ» є одержання прибутку, задоволення суспільних потреб в його продукції, роботах, послугах та реалізація на підставі одержання прибутку соціальних та економічних інтересів учасників. Предметом діяльності Товариства є: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбуплодів; вирощування інших однорічних і дворічних культур.

Оцінка динаміки зміни персоналу показала, що у 2020 році кількість управлінського персоналу скоротилася, зрівнюючи з 2019 роком. Виробничий персонал у 2021 році скоротився на 14,2%. За даними підприємства видно, що на ньому йде текучка кадрів.

2. Провівши фінансово-економічний аналіз показників господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ», виявлено, що валовий прибуток з кожним роком постійно збільшувався, наприклад, у порівнянні 2021 року із 2019, то показник збільшився на 323,5%, а якщо порівняти 2021 із 2020 то показник збільшився на 205,2%. Прибуток від операційної діяльності також з кожним роком збільшувався, так само як і чистий прибуток так і прибуток від звичайної діяльності до оподаткування. Рентабельність сукупного капіталу: у 2019 році коефіцієнт становив – 4,35 та знову ж таки у 2020 році піднявся до 17,9, а у 2021 році піднявся до 28. Рентабельність власного капіталу: у 2019 році – 17,3, та у 2020 році знову піднялася до 55,5, а 2021 році піднявся до 72,7. Рентабельність продукції так само у 2019 році була високою, та у 2020 році піднялася, та у 2021 році піднялася.

Виявлено, що ТОВ «АГРО-КРАЙ» мало кризовий фінансовий стан у 2019 та 2021 роках, не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної оборотного капіталу для покриття найбільш мобільної частини активів-запасів.

3. ТОВ «АГРО-КРАЙ» входить до агрохолдингу «Укрлендфармінг», земельний банк якого становить понад 500 тис. га, має власну команду програмістів і тісно співпрацює з конструкторським бюро Vitrek. Рішення перейти на кластерну систему дозволило створити масиви культур, які легше обслуговувати й обробляти. У холдингу є своя метеостанція, флот дронів, лабораторія для аналізу ґрунту. Отримувати, аналізувати і контролювати інформацію від кожного кластера допомагають сучасні ІТ-технології, тому ТОВ «АГРО-КРАЙ» може аналізувати та контролювати всю свою інформацію з метою прийняття ефективних управлінських рішень. ТОВ «АГРО-КРАЙ» у своїй діяльності використовує такі екологічні інновації: точне землеробство, використання GPS-навігаторів, стрічкове внесення добрив, POP-ур, супутникове спостереження.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ НА ТОВ «АГРО-КРАЙ»

3.1 Удосконалення еко-інноваційної діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ»

На сьогоднішній день наше суспільство зіштовхнулося з серйозним забрудненням навколишнього середовища, зниженням кількості та якості природних ресурсів, зростанням екологічної напруженості в індустріально розвинутих регіонах, погіршенням природного середовища, продовольчою проблемою. Значні антропогенні та техногенні навантаження на природу призвели до того, що виникла загроза екологічної катастрофи глобального масштабу, тому постало питання про зміну взаємовідносин людини і природи та вибір принципово нового шляху розвитку людства.

Як один із варіантів вирішення екологічних проблем країни, тобто його удосконалення, може бути використана система сталого розвитку сільських територій.

Забезпечення сталого розвитку залежить від ряду факторів і умов. Одне з важливих місць у системі цих факторів займає екологічний фактор, посилення уваги до якого пояснюється збільшенням антропогенного забруднення навколишнього середовища, а також швидким розвитком науково-технічного прогресу. Суть структурної трансформації економіки в напрямку сталого розвитку полягає в переорієнтації трудових, фінансових і матеріальних ресурсів на користь високотехнологічних, енергоефективних, екологічно безпечних, наукомістких та енергоефективних виробництв. Сталий економічний розвиток забезпечується стійким економічним зростанням.

Комплекс удосконалення сільських територій обов'язково має включати інноваційну діяльність агропродовольчих підприємств з урахуванням впровадження еко-інновацій.

Вивчаючи інноваційну діяльність агропродовольчої компанії ТОВ «АГРО-КРАЙ», яка виробляє сільськогосподарську продукцію, необхідно зазначити, що головним інструментом удосконалення, тобто подолання кризових явищ, стабілізації та зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є інноваційна діяльність, яка здійснюється на основі передових науково-технічних досягнень.

Основу інноваційного розвитку створюють суб'єкти господарювання, які здійснюють інноваційну діяльність з метою отримання вигоди. Проте їх ефективність залежить від стану зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, наявності необхідних умов для впровадження та раціонального використання інноваційної продукції.

В аграрній сфері економіки розвиток інноваційної діяльності гальмується через недостатнє стимулювання рівнем впровадження інновацій у виробництво, обмеженість внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій та неможливість їх швидкої мобілізації.

Специфіка інноваційних процесів у ТОВ «АГРО-КРАЙ» визначається тим, що деякі види сільськогосподарської продукції є сировиною для харчової промисловості, специфіка якої також пов'язана зі специфікою продовольчого ринку. З одного боку, попит на продукцію стабільний, що робить агросектор інвестиційно привабливим.

З іншого боку, попит на деякі види продукції дуже тісно пов'язаний з платоспроможністю населення і дуже різниться на місцевих ринках. Попит на деякі види сільськогосподарської продукції ТОВ «АГРО-КРАЙ» безпосередньо пов'язаний з менталітетом населення різних регіонів (звичка до споживання різних видів м'ясних продуктів, молока, хліба тощо). Це потребує постійної роботи над розширенням асортименту продукції, що випускається, способів її пакування та доставки до споживача.

Сьогодні актуальним залишається питання інноваційного розвитку ТОВ «АГРО-КРАЙ» щодо забезпечення виробництва екологічно чистої, безпечної та якісної продукції на основі відповідності міжнародним стандартам якості серії

ISO 9000, що в свою чергу створить нові можливості для реалізації сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

Еко-інновації у виробництві сільськогосподарської продукції в комплексі сталого розвитку підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» наведено на рис. 3.1.

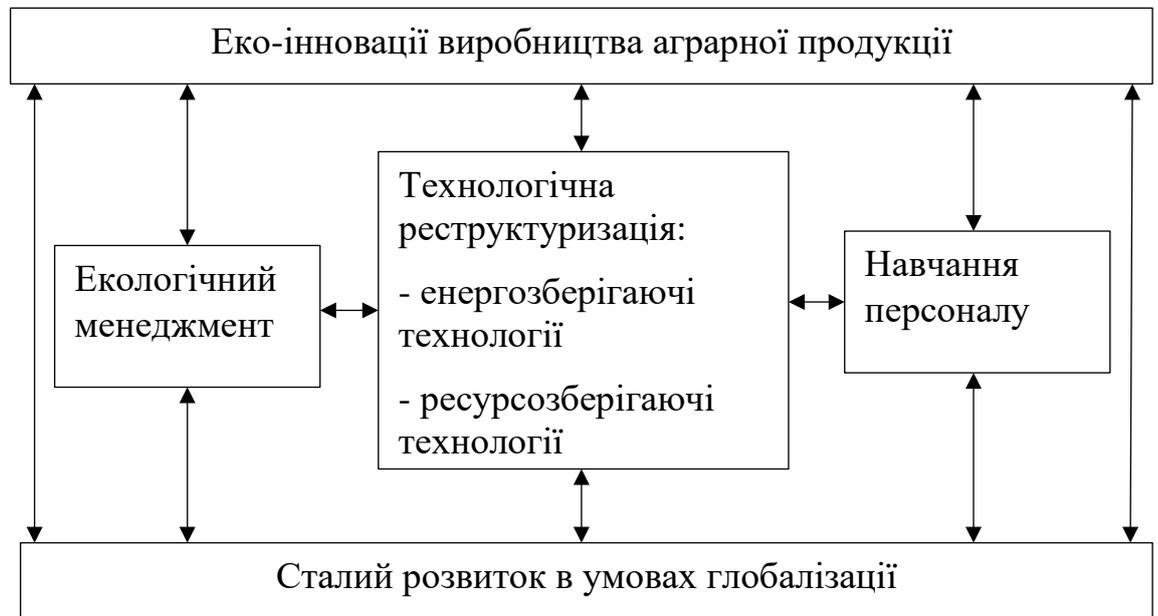

Рисунок 3.1 – Еко-інновації у виробництві сільськогосподарської продукції в комплексі сталого розвитку підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Примітка. Авторська розробка.

Основними характеристиками удосконалення інноваційного процесу в ТОВ «АГРО-КРАЙ» є:

- різноманітність видів аграрної продукції та продуктів її переробки;
- значна залежність технологій виробництва в сільському господарстві від погодно-кліматичних умов;
- значна різниця в технологіях обробітку ґрунту та вирощування аграрних культур;
- сезонність виробництва та різницю між періодами виробництва по окремих видах аграрної продукції;
- значна територіальна розпорошеність господарств;

різний соціальний клас сільських трудівників, що потребує значно більшої уваги до підготовки персоналу та підвищення його кваліфікаційного рівня.

Вкрай важливо, щоб інноваційна діяльність ТОВ «АГРО-КРАЙ» будувалася з урахуванням екологічної безпеки. Адже саме виробництво сільськогосподарської продукції з урахуванням екологічної стійкості створює позитивний імідж на міжнародному продовольчому ринку.

Екологічна безпека – складова національної безпеки, що забезпечує захист життєво важливих інтересів людини, суспільства, навколишнього природного середовища і держави від реальних або потенційних загроз з боку антропогенних або природних факторів.

Забезпечення якості екологічної безпеки насамперед вимагає виявлення основних причин екологічних проблем. Так, Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначає такі першопричини екологічних проблем в Україні [11]:

підпорядкування екологічних пріоритетів економічній доцільності;

неврахування впливу на довкілля в законодавчих і нормативно-правових актах, особливо в рішеннях Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади;

переважання в структурі економіки ресурсо- та енергоємних виробництв, переважно з негативним впливом на навколишнє середовище, що яскраво посилюється нечітким законодавством в умовах переходу до умов ринкової економіки;

фізичний і моральний знос основних засобів в усіх галузях народного господарства;

неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу довкілля;

слабке суспільне розуміння пріоритетів охорони довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та інформації;

незадовільний рівень дотримання екологічного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян;

недостатній контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;

недостатнє фінансування природоохоронних заходів з державного та міського бюджетів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

Щоб зменшити кількість першопричин екологічних проблем на ТОВ «АГРО-КРАЙ» менеджменту необхідно розробити та впровадити стратегію щодо удосконалення впровадження еко-інновацій. Стратегічний комплекс щодо удосконалення процесу впровадження еко-інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ» включає:

технічні інновації – розробка та використання ресурсозберігаючих, багатофункціональних та ремонтопридатних пристроїв, використання яких мінімально впливає на навколишнє середовище;

комерціалізація інновацій – розробка нового джерела постачання екологічно чистої сировини та комерціалізація інновацій;

технологічні (процесні) інновації: розробка, створення та впровадження економічних технологічних процесів на основі парадигм індустріальної екології, замкнених циклів виробництва та каскадних технологій ресурсокористування та екологічних технологій;

продуктові інновації – розробка та виробництво екологічно чистих товарів і послуг. Еко-інноваційними вважаються товари (послуги), які протягом життєвого циклу зменшують вплив на навколишнє середовище;

впровадження нових форм організаційно-управлінських структур як застосування нових методів у діловій практиці, організації робочого місця чи зовнішніх зв'язках організацій, а також підготовка та перепідготовка персоналу;

освітньо-інформаційні інновації – формування проактивного мислення всіх залучених до процесу природокористування через інститути формальної, неформальної та неформальної освіти для сталого розвитку, інформації та нових знань;

регуляторні інновації – створення системи альтернативних інструментів, механізмів та інститутів регулювання, стимулювання та стримування діяльності суб'єктів господарювання відповідно до принципів сталого розвитку.

Основні складові концепції еко-ефективності у виробництві сільськогосподарської продукції ТОВ «АГРО-КРАЙ» представлено на рис. 3.2.

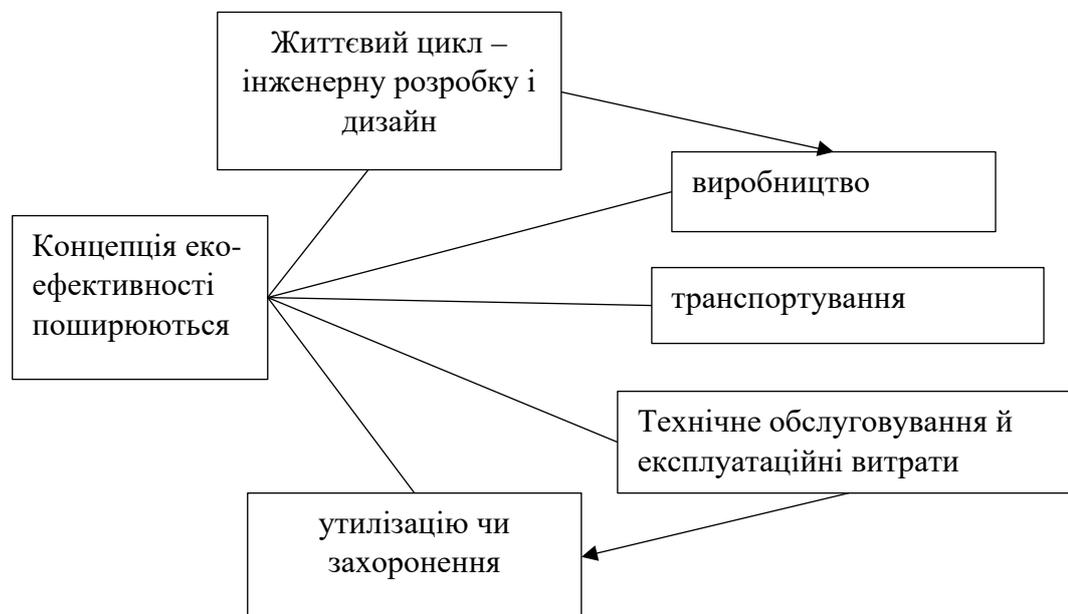

Рисунок 3.2 – Основні складові удосконалення концепції еко-ефективності при виробництві сільськогосподарської продукції ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Примітка. Авторська розробка.

Одним із головних завдань концепції еко-ефективності є екологічна модернізація ТОВ «АГРО-КРАЙ», яка в свою чергу покращить екологічну ситуацію.

Успішне впровадження програм екологічно чистого виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ», приклади чого вже поширюються в практиці бізнесу, сприятиме:

створення постійного економічного та екологічного моніторингу планів та проектів ЄСВ;

мобілізація фінансових і матеріальних ресурсів для цільового впровадження ЄСВ;

удосконалення організаційних заходів щодо залучення всіх працівників до визначення екологічних аспектів та створення систем екологічного менеджменту;

здійснення системного вдосконалення технологічної, економічної та екологічної діяльності з метою зменшення обсягів шкідливих викидів, скидів та відходів виробництва;

побудова та розвиток сучасних систем екологічного менеджменту з поетапною сертифікацією за національними та міжнародними стандартами.

Окреслюючи перспективи удосконалення складових економічного регулювання при реалізації принципів екологізації системи ведення сільського господарства ТОВ «АГРО-КРАЙ», можна зробити висновки про важливість процесів поєднання економічних та екологічних механізмів регулювання у створенні «досконалого» агроекологічного продукту, а також про значущість процесів поєднання економічних та екологічних механізмів регулювання.

Для ефективного впровадження екоінновацій керівники підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ» повинні суворо дотримуватись основних правил екологічного менеджменту, зокрема:

бізнес-пріоритет: визнати управління навколишнім середовищем одним із головних бізнес-пріоритетів і критичним чинником сталого розвитку, формулювання політики, прийняття програми та впровадження методів ведення діяльності в екологічно безпечний спосіб;

інтегроване управління: реалізація екологічної політики, програм і методів у компаніях як істотного елемента управління в усіх його функціях;

процес удосконалення: вдосконалення екологічної політики, екологічної програми та екологічної ефективності з урахуванням технічних розробок, наукових досягнень, запитів споживачів та соціальних очікувань, врахування правових норм як відправної точки, застосування критеріїв екологічного статусу на міжнародному рівні;

навчання працівників: освіта, навчання, мотивація працівників до здійснення своєї діяльності з почуттям відповідальності за стан навколишнього середовища;

попередня оцінка: оцінка впливу на навколишнє середовище перед початком нової діяльності або новим проектом, перед виведенням обладнання з експлуатації; продукція (послуги): розробка та постачання продукції (надання послуг), яка не має надмірного негативного впливу на навколишнє середовище та є безпечною для використання за призначенням та економною з точки зору споживання енергії та природних ресурсів, яка повторно використовується або безпечно утилізується. мати можливість;

консультації для споживачів: консультації та, за необхідності, навчання споживачів і посередників щодо безпечного використання, транспортування, зберігання та утилізації продукції, що поставляється, а також застосування аналогічних положень при наданні послуг;

обладнання та діяльність: розробка, проектування, експлуатація обладнання, впровадження діяльності з урахуванням ефективного використання відновлюваних ресурсів, мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та утворення відходів, а також безпечної та відповідальної утилізації невикористаних відходів;

дослідження: забезпечення дослідження впливу на навколишнє середовище сировини, продуктів, процесів, викидів і відходів, пов'язаних з компанією, а також шляхи мінімізації негативного впливу;

попередження: модифікація виробництва, застосування маркетингових інструментів, використання продукції, послуг або виконання робіт відповідно до науково-технічних досягнень з метою запобігання погіршенню якості навколишнього середовища;

посередники та постачальники: заохочення посередників та постачальників дотримуватися принципів захисту навколишнього середовища, заохочуючи та, де це доцільно, вимагаючи від них вдосконалювати свої методи роботи, щоб виробляти та продавати продукцію більш екологічно чистим способом;

сприяння відкритості для діалогу з працівниками та громадськістю, передбачення їх занепокоєння щодо потенційних небезпек і наслідків діяльності, продуктів або послуг, у тому числі глобального характеру, та реагування на ці занепокоєння;

відповідність та звітність: визначення екологічної ефективності, регулярний екологічний аудит, підтвердження законодавчих вимог; регулярне інформування власників, працівників, органів влади та населення.

Отже, удосконалення впровадження еко-інновацій на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» у виробництво сільськогосподарської продукції дозволить покращити сталий розвиток сільських територій та забезпечити екологічну безпеку країни. Впровадження еко-інновацій дозволить зменшити вплив на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу товару чи послуги, що вкрай важливо в сучасних реаліях з огляду на екологічну кризу у світі. Усе це, у свою чергу, зменшить антропогенний вплив на природне середовище та покращить його стан.

3.2 Напрями впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Альтернативне землеробство поширене в індустріально розвинутих країнах із високим ступенем хімізації сільського господарства, де найбільше проявилися негативні наслідки інтенсифікації виробництва. Тому доцільно вважати, що виробництво на основі органічного землеробства має певні цілі, методи та принципи. Дане виробництво варто використовувати на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Органічна продукція – це продукція сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості, яка виготовлена та вирощена відповідно до визнаних стандартів, що передбачають відмову від використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів росту, штучних харчових добавок та використання генетично модифікованих продуктів (ГМО). Виготовляється з органічної сировини, отриманої в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог правил органічного виробництва та призначена для подальшого використання для отримання нової продукції [5].

Органічне землеробство по суті можна визначити як багатофункціональну агроекологічну модель виробництва органічної сільськогосподарської продукції з визначеними цілями, принципами та методами, засновану на науково обґрунтованому управлінні агроекосистемами. Технологія органічного землеробства базується на використанні біологічних факторів, що підвищують природну родючість ґрунту, агроекологічних методів і біологічних засобів боротьби зі шкідниками та хворобами, створюючи умови для збереження біорізноманіття. Ця система може самостійно відновлювати спожиті речовини і ефективна лише в тому випадку, якщо всі частини працюють збалансовано. Тож коли ми говоримо про органічне землеробство, ми маємо на увазі не новизну чи модернізацію, а повернення до традицій, витоків, але по-новому якісний рівень.

Отже, в контексті сталого розвитку ТОВ «АГРО-КРАЙ» органічне сільськогосподарське виробництво являє собою цілісну багатофункціональну модель управління та виробництва органічної продукції, що забезпечує збалансований динамічний баланс між компонентами інтегрованої соціально-економіко-екологічної системи протягом певного періоду з метою економічного зростання та підвищення рівня життя з одночасним покращенням навколишнього середовища.

Результатом органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ» є органічна сільськогосподарська продукція, виготовлена за стандартами, що підтверджують її органічне походження на всіх етапах виробництва – від насіння до готового продукту в системі розподілу.

Для отримання статусу «органічного» кінцевого продукту ТОВ «АГРО-КРАЙ» необхідно пройти весь цикл виробництва з дотриманням низки параметрів (методи органічного землеробства та тваринництва, органічна сировина, органічні речовини та технологічний процес тощо).

Таким чином, споживач повинен бути впевнений, що купуючи органічну продукцію ТОВ «АГРО-КРАЙ», він отримає продукцію вищої якості за санітарно-гігієнічними властивостями, при споживанні – можливість потрапляння в його організм шкідливих речовин, а також речовин, дія яких на людину не піддається стан ще не було належним чином досліджено знижується. Цього можна досягти, якщо:

споживач впевнений, що умови виробництва, пакування, транспортування, зберігання та реалізації такої продукції відповідають встановленим правилам і стандартам, що забезпечує її безпеку для організму людини та мінімальний вміст шкідливих речовин. в їх складі;

споживач постійно отримує додаткову інформацію, що підтверджує екологічність продукції та її природне походження;

споживач довіряє органу, який шляхом сертифікації підтверджує відповідність умов виробництва, пакування, транспортування, зберігання та реалізації такої продукції встановленим правилам і стандартам;

споживач впевнений, що екологічна безпека та корисність цього продукту досягається не шляхом зниження його харчової цінності.

Тому виробництво екологічної сільськогосподарської продукції споживання в умовах екологічного погіршення довкілля є доцільним і необхідним. Також з точки зору захисту навколишнього середовища органічне землеробство виконує дві важливі функції: охорону природи та захист навколишнього середовища. Природоохоронна функція знаходить відображення у збереженні сільськогосподарського біорізноманіття або агробіорізноманіття, що сьогодні є пріоритетним завданням природоохоронної політики багатьох європейських країн.

Для початку, щоб вводити органічне виробництво на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» потрібно ознайомитися із законодавством. В Україні

виробництво органічної продукції в аграрному секторі економіки регулюється Законом України «Про виробництво і обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який визначає державну політику у сфері органічного виробництва спрямовану на розвиток внутрішнього ринку органічної продукції, виробництво органічної продукції високої якості, охорону довкілля, відтворення і раціонального використання природних ресурсів, охорони здоров'я населення, здійснення державного нагляду (контролю) під час виробництва, переробки, маркування, перевезення, зберігання та обігу органічної продукції (сировини) тощо.

Зокрема, цим Законом визначено, що детальні правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини розробляються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, за участю представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, відповідних спеціалізованих наукових установ, науково-дослідних інститутів та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони встановлюють правила виробництва та обігу за такими напрямками щодо:

- виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів;

- виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) тваринного походження;

- виробництва органічної продукції (сировини) аквакультури;

- виробництва органічних морських водоростей;

- виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва;

- перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції (сировини);

- збору дикорослих рослин, лісової продукції та водоростей;

- виробництва під час перехідного періоду;

- порядку переходу до виробництва органічної продукції (сировини);

переліку, умов та допустимих обсягів використання неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, при виробництві органічної продукції (сировини) по кожній із категорій продукції, речовин;

переліку речовин, які забороняється використовувати при виробництві органічної продукції (сировини);

допустимих обсягів та переліку неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, які можуть у виключних випадках використовуватися при виробництві органічної продукції (сировини);

критеріїв оцінки придатності сільськогосподарських угідь для виробництва органічної продукції (сировини).

До складу правил органічного землеробства можуть входити також інші правила (процедури), прийняття яких є необхідним для впровадження органічного землеробства. За умови дотримання принципів органічного землеробства, положення можуть містити винятки, які повинні бути зведені до мінімуму та відповідно обмежені в часі. До складу правил також входять додатки до правил органічного виробництва, які містять: вимоги до засобів захисту рослин і тварин, дозволених для використання в органічному виробництві; вимоги до добрив, хімічних речовин і біопрепаратів, дозволених до використання в органічному виробництві; вимоги до неорганічних кормів рослинного походження, кормів тваринного і мінерального походження та інших речовин, що використовуються в годівлі тварин; вимоги до кормових і технологічних добавок; вимоги до засобів для очищення та дезінфекції ставків, кліток, будівель і споруд, що використовуються у тваринництві; вимоги до препаратів для очищення та дезінфекції будівель і споруд, що використовуються в рослинництві; вимоги до порід тварин, вегетативного садивного матеріалу та насіння, які можуть бути використані в органічному виробництві.

Ці стандарти мають регламентувати весь процес виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ», а також процес переробки та транспортування органічної продукції.

Узагальнюючи існуючі вимоги до органічного виробництва, можна сказати, що на ТОВ «АГРО-КРАЙ» воно має базуватися на загальних принципах сприяння розвитку біологічних процесів з максимальним використанням їх внутрішніх природних ресурсів:

використання живих організмів і механічних процесів виробництва;

виробництво продукції рослинництва і тваринництва з урахуванням місцевих умов, виробництво гідробіонтів на основі принципів раціонального використання рибних ресурсів;

заборона використання хімічно синтезованих речовин (дозволено у виняткових випадках, визначених правилами органічного виробництва);

виключення використання генетично модифікованих організмів, продуктів їх переробки або продуктів з генетично модифікованих організмів;

оцінка ризиків, використання профілактичних і профілактичних заходів;

Обмеження щодо використання вхідних ресурсів на ТОВ «АГРО-КРАЙ», використання яких дозволено у виняткових випадках:

вхідні ресурси, отримані в результаті органічного виробництва;

природні або природно отримані речовини;

мінеральні добрива природного походження;

у деяких випадках гнучкість правил виробництва органічної продукції з урахуванням медичної та епідемічної ситуації, регіональних кліматичних відмінностей та місцевих умов, етапів розвитку та конкретних підходів до сільськогосподарського виробництва.

На основі проведених досліджень можна виділити цілі, принципи та методи впровадження органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ» рис. 3.3.

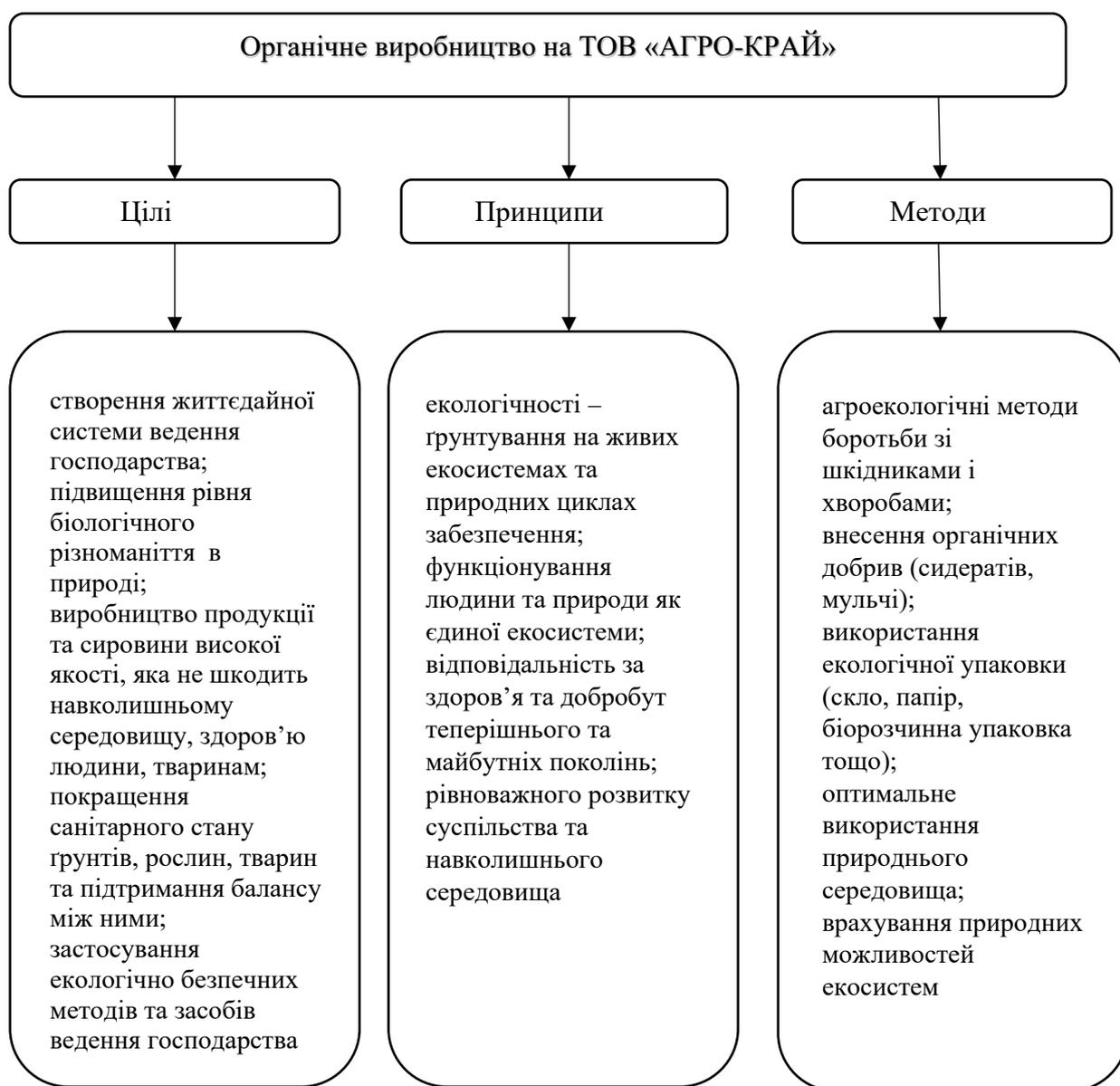

Рисунок 3.3 – Цілі, принципи та методи ведення органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Примітка. Авторська розробка.

Отже, для забезпечення розвитку органічного виробництва на аграрному підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» необхідно виконати такі завдання:

сприяти розвитку органічного сільськогосподарського виробництва шляхом фінансової підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції, а також низки пільг та преференцій;

розвивати ринок органічної продукції та разом із зростаючим ринком підвищувати ефективність виробництва та переробки органічної сільськогосподарської продукції;

досягнути позитивного впливу на стан ґрунтів, агроландшафтів та довкілля в цілому при здійсненні органічного сільськогосподарського виробництва;

формувати та зміцнювати довіру споживачів до органічного сільськогосподарського виробництва, сертифікованих та належним чином маркованих органічних сільськогосподарських продуктів, щоб сприяти захисту їхніх інтересів;

забезпечення контролю за станом ґрунтів та підвищення відповідальності землевласників і землекористувачів за раціональне використання та охорону земель;

забезпечення захисту органічної сільськогосподарської продукції від забруднення ГМО;

розширення використання біологічних методів захисту рослин і тварин, технологій захисту ґрунтів, впровадження задовільних методів хімічної меліорації для підвищення їх родючості.

Але виникає питання, наскільки реально ведення органічного виробництва, і чи буде підприємство ТОВ «АГРО-КРАЙ» отримувати стійкий дохід від виробленої органічної сільськогосподарської продукції.

Обґрунтування доцільності впровадження органічного способу виробництва передбачає аналіз кількох етапів (рис. 3.4).

На першому етапі ТОВ «АГРО-КРАЙ» необхідно провести повне обстеження ділянки на вміст гумусу, мінеральних і органічних речовин, рН, залишків агрохімікатів, сполук фосфору і калію.

При цьому визначено доцільність другого етапу – періоду стабілізації та проведення ряду агротехнічних заходів для можливості використання перехідного періоду. Для мінімізації втрат урожаю запропоновано етап впровадження органічного землекористування – стабілізаційний період – період, необхідний для проведення комплексу агрохімічних і меліоративних заходів, спрямованих на

усунення та поліпшення негативних наслідків попереднього землекористування або стабілізацію якості ґрунту до зменшити економічні втрати внаслідок зниження врожайності сільськогосподарських культур у перехідний період.

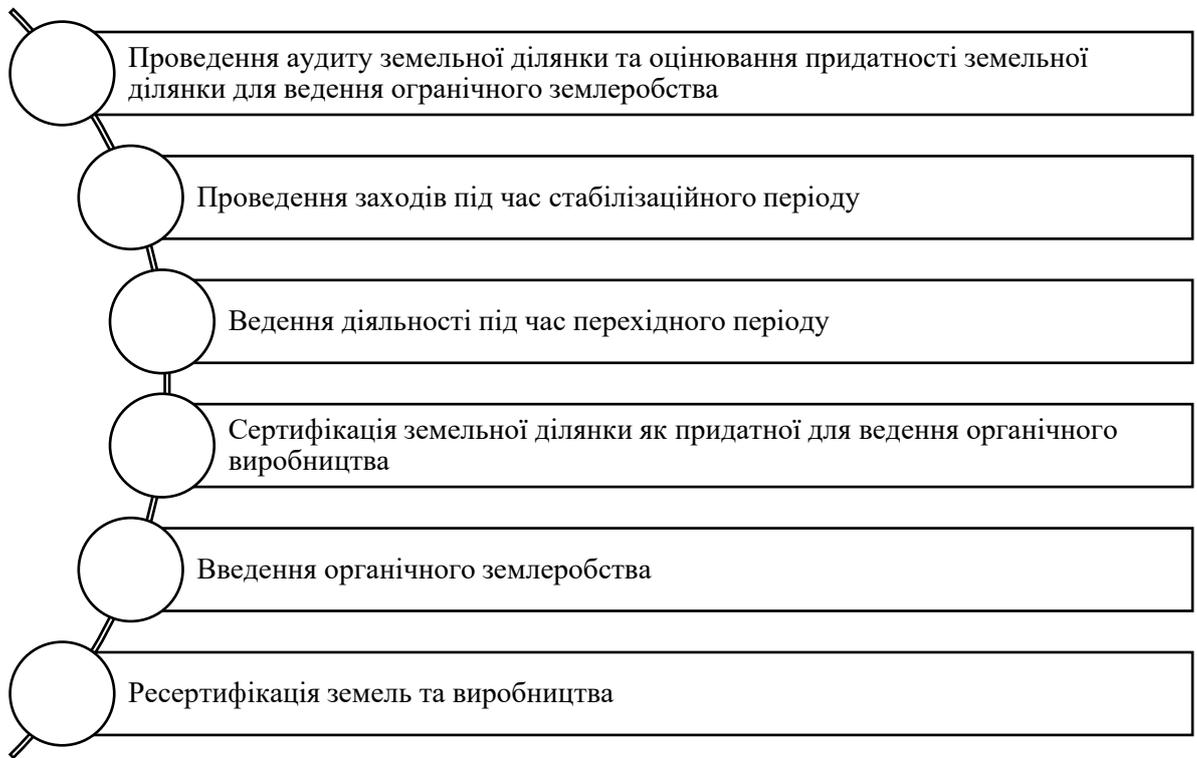

Рисунок 3.4 – Етапи впровадження органічного способу виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Примітка. Авторська розробка.

Цей варіант потребує додаткових часових і грошових витрат від ТОВ «АГРО-КРАЙ», але необхідний для вирощування органічної сільськогосподарської продукції на землях, які постраждали від неконтрольованої фермерської діяльності, що дозволить уникнути або принаймні мінімізувати втрати економіки в перехідний період. Підраховано, що для проведення робіт у стабілізаційний період з поліпшення якості ґрунту 1 га сільськогосподарських угідь знадобиться до 79 тис. грн./га. Сума цих витрат зазвичай є вирішальною для прийняття рішення про перехід на органічне землеробство.

Якщо в господарстві щорічно забезпечувався позитивний або хоча б бездефіцитний баланс поживних речовин, вносилися в достатній кількості

органічні та мінеральні добрива, дотримувались сівозміни та дотримувались усіх правил агротехніки, то, швидше за все, площі ТОВ «АГРО-КРАЙ» не потребуватимуть стабілізаційних заходів. Можливість переведення ТОВ «АГРО-КРАЙ» на органічне землекористування не потребує другого етапу, тому фінансово менш затратна, а третій етап обмежений перехідним періодом у 3 роки.

Відповідно до термінології Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції і сировини» від 05.04.2015 р. № 425-VII перехідний період – це перехідний період від виробництва традиційних (неорганічних) продукції (сировини) до виробництва органічної продукції (сировини). Перехідний період починається, коли фермер або представник компанії подає заявку на сертифікацію території до органу сертифікації.

Отже, треба розглянути умови для перехідного періоду для ТОВ «АГРО-КРАЙ»:

Однорічні посіви – для ділянок, на яких вирощують культури, які перед сівбою не використовувалися не менше двох років.

Беззмінні посіви, за винятком кормів для тварин – земля не повинна використовуватися принаймні три роки до першого врожаю органічної продукції.

На корм для луків і пасовищ або багаторічних кормових культур – не менше двох років до початку використання як органічний корм.

Найбільш економним за коштами та часом для ТОВ «АГРО-КРАЙ» є варіант переведення на органічне землекористування земель, які давно не обробляються. В результаті такого природного відновлення агрохімічний стан землі стабілізується або поліпшується природним шляхом без втручання людини. Крім того, у цьому випадку перехідний період може бути скорочений до 2 років.

На третьому етапі слід мати на увазі, що весь урожай, отриманий протягом року з офіційного початку перехідного періоду на ТОВ «АГРО-КРАЙ», вважається традиційним, урожай, отриманий після 12 місяців дотримання правил органічного землеробства, маркується як продукт перехідного періоду, і лише овочева культура, вирощена через два роки після початку перехідного періоду, буде маркуватися та продаватися як органічна.

Четвертий етап – безпосередня сертифікація визначеної органічної території з правом маркування вирощеної продукції як органічної. Орієнтовна вартість сертифікації земель, придатних для вирощування органічної продукції, з посівною площею до 1000 га становить від 1,5 до 2 тисяч євро.

Ефективність органічного землеробства на п'ятому етапі визначається вартістю сертифікованого насіння, добрив і пестицидів, а також рівнем урожайності культур, вирощених на сертифікованих землях. Існує тверде переконання, що врожайність культур, вирощених з використанням методів органічного землеробства, нижча, ніж урожайність культур, вирощених за допомогою інтенсивних методів. Але дослідження показують, що при порівнянні врожайності озимої пшениці та ярого ячменю, вирощених традиційним та органічними методами, собівартість вирощування 1 га органічних озимої пшениці та ярого ячменю становить 76,9% і становить 55 %, відповідно 6% від вартості традиційного вирощування (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Порівняння економічної ефективності вирощування озимої пшениці та ярого ячменю на ТОВ «АГРО-КРАЙ» органічними та традиційними способами

Показники	Відхилення, %			
	Озими́на пшени́ця		Ярий ячмінь	
	Традиційний спосіб	Органічний спосіб	Традиційний спосіб	Органічний спосіб
Урожайність, ц/га	100	64,3	100	111,23
Витрати на 1 га	100	77,8	100	63,3
Прибуток на 1 га/грн	100	109,4	100	186,29

Примітка. Авторська розробка.

З результатів проведених досліджень можна зробити висновок, що незважаючи на те, що врожайність органічно вирощеної озимої пшениці буде менша, то прибуток від її реалізації як органічної буде більший, а витрати переробки 1 га – нижча, врожайність органічного землеробства була навіть вищою, ніж традиційно вирощеного ячменю, а прибуток від реалізації органічного ярого ячменю зросте майже вдвічі. Прибуток ТОВ «АГРО-КРАЙ» буде збільшуватись за

рахунок економії хімічних добрив, зменшення витрат на енергоносії та вищої ціни на реалізацію органічної продукції порівняно з продукцією, вирощеною традиційним способом.

Що стосується ціноутворення на органічну продукцію, то її вартість порівняно з продуктами традиційного вирощування залежить від насиченості ринку такою продукцією та купівельної спроможності населення. Але зазвичай органічні продукти на 30-60% дорожчі за звичайні продукти, у деяких регіонах окремі види органічних продуктів на 70-100% дорожчі за звичайні продукти.

На останньому шостому рівні при розрахунку рентабельності виробництва органічної продукції на ТОВ «АГРО-КРАЙ» необхідно врахувати, що відповідно до вимог до органічної продукції господарство, яке її вирощує/виробляє, має щорічно проходити процес сертифікації. Тому на шостому етапі орієнтовна вартість ресертифікації земель, придатних для вирощування органічної продукції, з посівною площею до 1000 га становить 1,5-2 тис. євро на рік.

Підсумовуючи, можна сказати, що при переході ТОВ «АГРО-КРАЙ» на органічне землекористування необхідно враховувати витрати на проведення обстеження території та лабораторних досліджень для визначення якісних показників ґрунту, період стабілізації, коли результати аудиту вказують на його доцільність, на перехідний період від 2 до 3 років, сертифікацію землі, вартість сертифікованого насіння, добрив, консервантів та інших необхідних компонентів для вирощування органічних культур, вартість органічних культур або продуктів від них, на ринку країни чи регіону, де планується впровадження, і вартість щорічної повторної сертифікації.

Крім того, приймаючи рішення керівнику ТОВ «АГРО-КРАЙ» про впровадження екологічного землекористування, слід керуватися не лише економічним ефектом, а й враховувати соціальний та екологічний ефект, який при цьому має місце. Зокрема, до соціальних ефектів можна віднести: посилення соціальної відповідальності бізнесу; підвищення екологічності, якості та безпечності органічно вирощеної/виробленої продукції; підвищення обізнаності

споживачів та закладення основ здорового способу життя; створення нових робочих місць та відродження села.

Адже ТОВ «АГРО-КРАЙ» впливає на навколишнє середовище, а саме на відтворення родючості ґрунту, поліпшення навколишнього середовища, забезпечення збереження природної біоти та біорізноманіття в регіоні органічного землекористування. Зазначені ефекти мають здатність підсилювати один одного в поєднанні мати більш суттєвий загальний ефект для підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ».

3.3 Оцінка ефективності запропонованих заходів на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Основні результати впровадження органічного землеробства на ТОВ «АГРО-КРАЙ» характеризуються:

за рахунок скорочення часу обробітку ґрунту в 3 рази, витрати палива в 2-3 рази і мінеральних добрив в 10 разів;

зберігання врожайності на попередньому рівні і щорічне збільшення її, коли спостерігається постійна позитивна динаміка щорічного приросту врожаю зерна;

підвищення рентабельності за рахунок зниження витрат і зростання врожаю.

Отже, як частина агропромислового комплексу, органічне сільське господарство підкоряється вимогам ринкової економіки, що передбачає необхідність забезпечення результативності, яка відображається в показниках впливу та ефективності. Враховуючи наші дослідження та специфіку даного виду виробництва, можна виділити наступні види впливу від реалізації пропозицій на ТОВ «АГРО-КРАЙ»: економічний; енергетичний; технологічний; екологічний; соціальний.

Для кожної із зазначених категорій визначено оптимальний склад показників, який дозволить отримати необхідну інформацію про результативність заходів на ТОВ «АГРО-КРАЙ». Зокрема:

Економічний – визначається через ефективність використання матеріальних і нематеріальних ресурсів на ТОВ «АГРО-КРАЙ», необхідних для виготовлення продукції: сільськогосподарських угідь, основних засобів, праці, біологічних активів, інновацій тощо.

Енергетичний – характеризує ефективність використання всіх видів енергії на ТОВ «АГРО-КРАЙ» в процесі екологічного сільськогосподарського виробництва.

Технологічний – визначає ефективність використання ресурсів органічного землеробства на ТОВ «АГРО-КРАЙ» як засобу виробництва.

Екологічний – характеризує стан навколишнього середовища з точки зору окремих компонентів органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ», як технологічного процесу, так і його результатів: ґрунту, бактерій і мікроорганізмів, органічної сільськогосподарської продукції.

Соціальна – відображає результат впливу органічного сільськогосподарського виробництва ТОВ «АГРО-КРАЙ» на економічну, демографічну, виробничу, культурну та моральну сфери життя людини.

Більшість із цих показників широко використовуються, інші показники належать до вузької категорії й орієнтовані на відповідність виробника вимогам органів сертифікації та контролю (рис. 3.5).

Оскільки зазначені показники вперше об'єднані в одній моделі для ТОВ «АГРО-КРАЙ», їх оптимальні значення відповідають традиційним, які можуть бути уточнені та доповнені в майбутньому (органічне сільськогосподарське виробництво – модель динамічного розвитку, яка перебуває у постійному пошуку та самовдосконаленні та покращенні).

Прерогативою впровадження виробництва органічної продукції на ТОВ «АГРО-КРАЙ» є повна відмова від використання при цьому виробництві синтетичних мінеральних добрив, консервантів, штучних барвників, стимуляторів росту, хімічних засобів захисту, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку тощо.

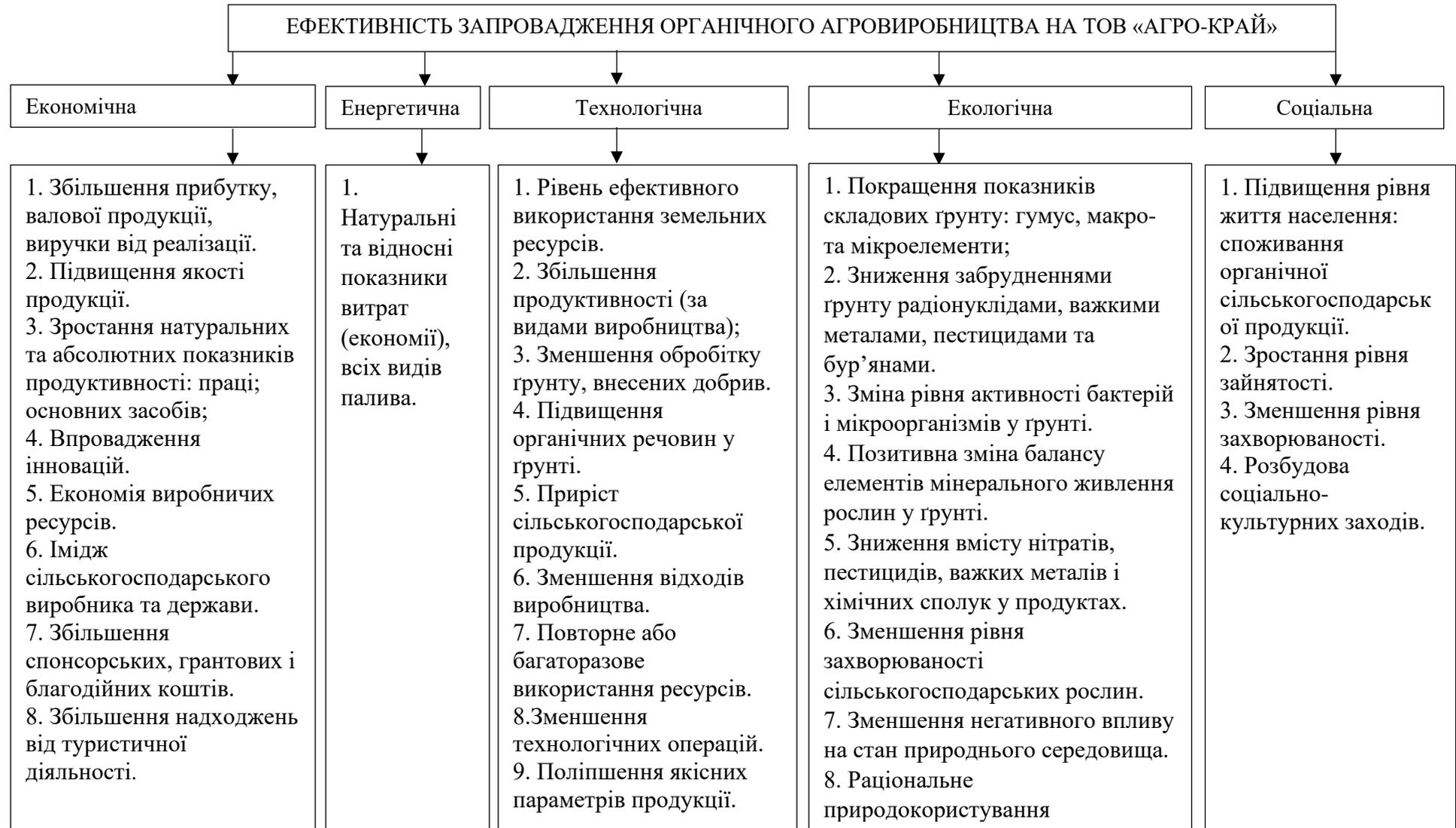

Рисунок 3.5 – Ефективність запровадження органічного агровиробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ»

Примітка. Авторська розробка.

Також забороняється використання ГМО, похідних ГМО та продуктів, виготовлених з ГМО, таких як харчові продукти, корми, технологічні добавки, покращувачі ґрунту, насіння, рослинна сировина рослинного походження, мікроорганізми та тварини тощо. Забороняється використання іонізуючого випромінювання для обробки органічної сировини або кормів для тварин.

Гідропонне виробництво в органічному виробництві також заборонено. Виробництво відбувається виключно з органічної сировини, яка відповідає вимогам закону «Про виробництво та обіг екологічної сільськогосподарської продукції та сировини». Лише в окремих випадках за погодженням з центральним органом виконавчої влади допускається використання у виробництві органічної продукції традиційної продукції (продукції, виготовленої за загальноприйнятими технологіями виробництва з використанням хімічних консервантів, синтетичних мінеральних добрив, консервантів, штучних барвників, добавок росту), стимулятори, гормони, антибіотики, ароматизатори, стабілізатори, підсилювачі смаку та ін.) та засоби захисту рослин, добрива та покращувачі ґрунту, неорганічні корми рослинного, тваринного та мінерального походження, кормові або технологічні добавки, миючі та дезінфікуючі засоби для контейнерів, кліток, будівлі та виробничі приміщення для продукції тваринництва та рослинництва, у тому числі приміщення для зберігання такої продукції. У таких випадках сертифікат видається лише за умови, що принаймні 90% інгредієнтів перероблених сільськогосподарських продуктів походять з органічного землеробства.

Ключем до ефективного органічного землеробства та виробництва органічної продукції на ТОВ «АГРО-КРАЙ» також є визначення придатності землі для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Їх оцінка здійснюється органом сертифікації на підставі висновку відповідних наукових установ, науково-дослідних інститутів, лабораторій якості та безпеки продукції відповідно до Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини».

Перевагами впровадження органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ» є збереження природного середовища в процесі виробництва, покращення

структури ґрунту, що сприяє підвищенню родючості. Органічні продукти містять більше поживних речовин, мінералів і вітамінів завдяки мінімізації хімічних речовин. Крім того, органічне виробництво має низку екологічних та економічних переваг, оскільки забезпечення населення якісними та безпечними органічними продуктами харчування сприяє покращенню здоров'я населення та підвищенню продовольчої безпеки країни. Екологічні методи господарювання сприяють збереженню ресурсів, зменшують енергоємність сільськогосподарського виробництва і тим самим підвищують конкурентоспроможність виробників сировини на міжнародному та внутрішньому ринках. Значний попит на органічну продукцію дозволяє компаніям продавати свою продукцію за преміальною ціною та збільшувати власні доходи.

Наявність переваг зумовлює швидкий розвиток виробництва органічної продукції, яка продається на світовому ринку за цінами світового ринку, адже це інноваційна продукція з високим відсотком інтелектуальної та високотехнологічної складової зі значними резервами для вдосконалення, високоліквідна продукція, яка стимулює економічне зростання, що розуміють і успішно використовують наші іноземні партнери.

Водночас слід зазначити, що сталість розвитку виробництва та переробки органічної продукції на ТОВ «АГРО-КРАЙ» ґрунтується на багатьох більш детальних принципах. Ці принципи повинні включати:

- виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування в достатній кількості;

- узгодження сільськогосподарських робіт у системі сільськогосподарського виробництва з природними циклами та живими системами ґрунту, рослин і тварин;

- визнання ширшого соціального та екологічного впливу поза та всередині системи органічного виробництва та переробки продуктів;

- підтримання та підвищення родючості та біологічної активності ґрунту за допомогою місцевих культурних, біологічних та механічних методів замість використання зовнішніх виробничих факторів (ресурсів);

збереження сільського господарства та біорізноманіття на фермах та їх околицях шляхом використання сталої системи сільськогосподарського виробництва та захисту живої природи;

сприяння правильному використанню та збереженню водних ресурсів з усіма їхніми живими організмами;

використання відновлюваних ресурсів у системах виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, наскільки це можливо, уникаючи їх втрати та забруднення;

створення гармонійного балансу між виробництвом органічної рослинної продукції та тваринництвом;

забезпечення сприятливого утримання домашніх тварин, при якому вони проявляють природну поведінку;

використання пакувальних матеріалів, які підлягають переробці або біодеградації;

забезпечення якості життя всіх, хто займається органічним сільськогосподарським виробництвом або переробкою продукції з нього, що відповідає вимогам здорового та безпечного довкілля;

визнання важливості та необхідності вивчення місцевого досвіду та традиційної економіки.

Не менш важливим є розрахування економічного ефекту від впровадження органічного виробництва на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Отже, досліджуване підприємство має 40000 га землі. Його чистий прибуток від звичайної діяльності без провадження органічного виробництва склав 918461 тис. грн. Тепер потрібно вирахувати скільки складе чистий прибуток від впровадження органічного виробництва. Досліджування будуть розроблені на озимині пшениці та ярому ячменеві. Розрахунки занесені в таблицю 3.2.

Таким чином, чистий прибуток підприємства ТОВ «АГРО-КРАЙ», за умовами дотримання тих етапів, які рекомендовані в підпункті 3.2, зможе так зрости. Отже, якщо брати на дослідження озимину пшеницю, то прибуток зросте приблизно на 9,4%, а от ярого ячменю на 86,29%.

Таблиця 3.2 – Розрахування економічної ефективності вирощування озимої пшениці та ярого ячменю на ТОВ «АГРО-КРАЙ» органічними та традиційними способами

Показники на 40000	Відхилення,			
	Озимина пшениця		Ярий ячмінь	
	Традиційний спосіб	Органічний спосіб	Традиційний спосіб	Органічний спосіб
Урожайність	40000	25720	40000	44492
Витрати	81814	63651,3	81814	51788,3
Прибуток	918461	10004796	918461	1711000

Примітка. Авторська розробка.

Таким чином, виробництво органічної сільськогосподарської продукції на ТОВ «АГРО-КРАЙ» буде особливою формою сільськогосподарського виробництва, яка може відігравати важливу роль у переорієнтації сільськогосподарської політики з точки зору впровадження кращого балансу між попитом і пропозицією сільськогосподарської продукції та захисту природного середовища.

Висновки до розділу 3

Запропоновано шляхи впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ», які полягають у наступному:

1. Необхідне впровадження еко-інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ», які дозволять зменшити вплив на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу товару чи послуги, що вкрай важливо в сучасних реаліях з огляду на екологічну кризу у світі. Підприємству необхідно розробити стратегію щодо удосконалення еко-інновацій. Це дозволить покращити сталий розвиток територій та забезпечить населення екологічно чистими продуктами.

2. На основі вище зазначеного можна підсумувати, що ТОВ «АГРО-КРАЙ» рекомендується впровадити органічне виробництво продукції. Під органічним сільським господарством слід розуміти цілісну систему управління

агроекосистемами, що враховує оцінку потенційних екологічних і соціальних ризиків та встановлює порядок взаємовідносин економічних суб'єктів у процесі виробництва органічної сільськогосподарської продукції. В даному питанні було розроблено етапи впровадження органічного виробництва, які рекомендується використати досліджуваному підприємству.

3. Таким чином, впровадження методів органічного землеробства на ТОВ «АГРО-КРАЙ» має базуватися на агроекологічних принципах, підвищуючи при цьому ефективність функціонування еколого-економічної системи шляхом створення сталого сільськогосподарського ландшафту на основі більш ефективного сільського господарства.

Впровадження органічного землеробства на ТОВ «АГРО-КРАЙ», враховуючи всі його особливості, забезпечить прибуткове виробництво завдяки адаптивному підходу до його організації, завдяки зниженню витрат та впливу на навколишнє середовище. Визначено, що впровадивши органічне виробництво прибуток збільшиться майже удвічі, але це залежить від вибору агрокультури для вирощування. Було визначено, що ключовою умовою його впровадження є тривале відтворення родючості ґрунту та максимальне використання біологічних факторів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження в кваліфікаційній роботі на тему: «Впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві» дало можливість сформулювати наступні висновки:

1. Було розглянуто зміст поняття екологічні інновації, надано визначення поняття екологізації та досліджено актуальність екологізації підприємств задля забезпечення сталого розвитку. Виявлено та сформовано передумови та актуальність впровадження екологічних інновацій з метою забезпечення довгострокового розвитку та високих показників економічної діяльності. Проаналізовано перспективи впровадження на підприємствах маловідходних, ресурсозберігаючих, технологічних процесів. Розглянуто види екологічних інновацій та виділено основні з них: технічні, технологічні, продуктові, організаційні.

2. Досліджено характеристику впровадження екологічних інновацій на аграрних підприємствах. Виявлено, що сільське господарство серед галузей економіки належить до найбільш впливових і чутливих до змін навколишнього середовища, адже воно організовує свою діяльність на значних територіях, а результати в кінці позначаються на якості продукції та людського життя. Отже аграрним підприємствам потрібно екологізація, що є системою цілеспрямованих перетворень на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Визначено, що використання еко-інновацій забезпечить високий рівень екологічної безпеки у виробництві, продукції та послугах і водночас зміцнює конкурентні позиції компаній.

3. Аналіз проблем та перспектив впровадження екологічних інновацій на аграрному підприємстві показав, що процес розробки та впровадження екологічних інновацій певною мірою є складним, адже є певні перешкоди: економічні бар'єри, недостатня розробленість теми на теоретичному рівні, відсутність чітко сформульованої методологічної основи, відсутність правової бази регулювання еко-інноваційних відносин, низький попит державного сектора та споживачів на

еко-інновації, недостатній розвиток інструментів оцінки ризиків і прибутковості від впровадження еко-інновацій, фінансові бар'єри, технологічні бар'єри, регуляторні бар'єри, управлінські бар'єри. Також виділено такі перспективи впровадження еко-інновацій: економити енергію, виробництво та збереження енергії, економне використання сировини і матеріалів, екологічність транспорту, біопластики та полімери, раціональне використання водних ресурсів, використання безвідходних і маловідходних технологій.

4. Досліджено, що метою діяльності та цілями діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ» є одержання прибутку, задоволення суспільних потреб в його продукції, роботах, послугах та реалізація на підставі одержання прибутку соціальних та економічних інтересів учасників. Предметом діяльності Товариства є: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбуплодів; вирощування інших однорічних і дворічних культур. Оцінка динаміки зміни персоналу показала, що у 2020 році кількість управлінського персоналу скоротилася, зрівнюючи з 2019 роком. Виробничий персонал у 2021 році скоротився на 14,2%. За даними підприємства видно, що на ньому йде текучка кадрів.

5. Провівши фінансово-економічний аналіз показників господарської діяльності ТОВ «АГРО-КРАЙ», виявлено, що валовий прибуток з кожним роком постійно збільшувався, наприклад, у порівнянні 2021 року із 2019, то показник збільшився на 323,5%, а якщо порівняти 2021 із 2020 то показник збільшився на 205,2%. Прибуток від операційної діяльності також з кожним роком збільшувався, так само як і чистий прибуток так і прибуток від звичайної діяльності до оподаткування. Рентабельність сукупного капіталу: у 2019 році коефіцієнт становив – 4,35 та знову ж таки у 2020 році піднявся до 17,9, а у 2021 році піднявся до 28. Рентабельність власного капіталу: у 2019 році – 17,3, та у 2020 році знову піднялася до 55,5, а 2021 році піднявся до 72,7. Рентабельність продукції так само у 2019 році була високою, та у 2020 році піднялася, та у 2021 році піднялася. Виявлено, що ТОВ «АГРО-КРАЙ» мало кризовий фінансовий стан у 2019 та 2021

роках, не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної оборотного капіталу для покриття найбільш мобільної частини активів-запасів.

6. ТОВ «АГРО-КРАЙ» входить до агрохолдингу «Укрлендфармінг», земельний банк якого становить понад 500 тис. га, має власну команду програмістів і тісно співпрацює з конструкторським бюро Vitrek. Рішення перейти на кластерну систему дозволило створити масиви культур, які легше обслуговувати й обробляти. У холдингу є своя метеостанція, флот дронів, лабораторія для аналізу ґрунту. Отримувати, аналізувати і контролювати інформацію від кожного кластера допомагають сучасні ІТ-технології, тому ТОВ «АГРО-КРАЙ» може аналізувати та контролювати всю свою інформацію з метою прийняття ефективних управлінських рішень. ТОВ «АГРО-КРАЙ» у своїй діяльності використовує такі екологічні інновації: точне землеробство, використання GPS-навігаторів, стрічкове внесення добрив, POP-ур, супутникове спостереження.

7. Провівши дослідження щодо удосконалення впровадження еко-інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ» виділено, що підприємству необхідно розробити та впровадити стратегію щодо удосконалення впровадження еко-інновацій. Стратегічний комплекс щодо удосконалення еко-інновацій включає: технічні інновації; технологічні (процесні) інновації; продуктові інновації; впровадження нових форм організаційно-управлінських структур як застосування нових методів у діловій практиці, організації робочого місця чи зовнішніх зв'язках організацій, а також підготовка та перепідготовка персоналу; освітньо-інформаційні інновації – формування проактивного мислення всіх залучених до процесу природокористування через інститути формальної, неформальної та неформальної освіти для сталого розвитку, інформації та нових знань; регуляторні інновації. Удосконалення впровадження еко-інновацій на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ» у виробництво сільськогосподарської продукції дозволить покращити сталий розвиток сільських територій та забезпечити екологічну безпеку країни.

8. Досліджено напрями впровадження екологічних інновацій на ТОВ «АГРО-КРАЙ». Основним напрямом впровадження рекомендовано використовувати органічне виробництво продукції (продукція

сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості, яка виготовлена та вирощена відповідно до визнаних стандартів, що передбачають відмову від використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів росту, штучних харчових добавок та використання генетично модифікованих продуктів (ГМО). Виявлено цілі, принципи та методи органічного виробництва. Та розроблено завдання, які потрібно виконати для забезпечення розвитку органічного виробництва на ТОВ «АГРО-КРАЙ», визначені етапи впровадження органічного виробництва на підприємстві.

9. Проведено оцінку від провадження екологічних інновацій на підприємстві ТОВ «АГРО-КРАЙ». Визначено результати впровадження органічного землеробства: за рахунок скорочення часу обробітку ґрунту в 3 рази, витрати палива в 2-3 рази і мінеральних добрив в 10 разів, зберігання врожайності на попередньому рівні і щорічне збільшення її, спостерігається постійна позитивна динаміка щорічного приросту врожаю зерна, підвищення рентабельності за рахунок зниження витрат і зростання врожаю. Також визначено види ефективності органічного виробництва: економічний, енергетичний, технологічний, екологічний, соціальний. Розраховано економічний ефект, в якому йдеться, що від впровадження органічно чистого виробництва прибуток підприємства збільшиться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Н.М., Козловцева В.А. Екологічно чисте виробництво в системі екологічного підприємництва: систематика наукового бачення та взаємозв'язку. *Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України*. 2012. Вип. 48. С. 8-17.
2. Бережна Ю. С. Сутність сталого розвитку сільського господарства. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського*. 2020. № 1. С. 35-41.
3. Бичковська А. А., Бояринова К. О. Екологічні інновації промислових підприємств у забезпеченні сталого розвитку. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: збірник тез доповідей учасників I Міжнародної науково-практичної конференції 23 квітня 2020 р.* Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2020, С. 58-60.
4. Білявська, Ю. В. Екологічний менеджмент підприємства. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 104-111.
5. Бірта Г.О. Органічне виробництво та екопродукти: навчально-методичний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2020. 111 с.
6. Бобкова А.Г. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва у контексті доктрин господарського та екологічного права. *Правова доктрина України* : у 5 т. 2013. С. 216-251.
7. Бояринова К.О., Бичковська А.А. Проблеми та перспективи впровадження екологічних інновацій на підприємствах. *«Підприємництво та інновації»*. 2020. №14. С. 15-19.
8. Бугайчук В.В. Біоекономіка та її роль у розвитку сучасного суспільства. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 110-116.
9. Вишнівська Б.В. Інноваційний розвиток України. Науковий вісник НУБПУ. Сер. *Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. Вип. 244. С. 183-191.
10. Герасимів З. М. Сталий розвиток сільського господарства. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 16-19.

11. Горбач Л.М. Екологічні інновації як визначальний елемент нової моделі природокористування. *Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. Київ : ДУ ІЕПСП НАН України, 2019. С. 89-94.*
12. Грановська В.Г. Інноваційний розвиток аграрних підприємств як складова їх конкурентоспроможності. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/105.pdf>
13. Демиденко Л.М. Організаційно-економічні напрями інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 72-75.*
14. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають. *Ефективна економіка. 2016. № 12. С. 55-65.* URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>)
15. Екологічний менеджмент: підручник / Шлапак Н.С. та ін.. Маріуполь: ПДТУ, 2016. 205 с
16. Екологія і промисловість: Український бізнес за європейськими правилами. ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат». URL: <https://pfk.com.ua/ekologiya-i-promislovist-ukra%D1%97nskij-biznes-za-yevropejskimi-pravilami/>
17. Єрмоленко О.А. Основні проблеми виробництва та реалізації органічної продукції в Україні. *Управління розвитком. 2016. № 4. С. 21-25.*
18. Загвойська Л.Д. Концептуалізація еко-інновацій у контексті сучасного еколого-економічного дискусю. *Вісник ОНУ імені Мечникова. 2014. Т. 19 Вип. 2/5. 2014. С 17-20.*
19. Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
20. Ілляш О.Е. Екологічний менеджмент і аудит: навч.-метод. посіб. / Полтава : ПолтНТУ, 2015. 144 с.
21. Ілюшкіна Є.С., Конюхов В.Ю. Класифікація екологічних інновацій. *Вісник: ІрГТУ: Соціально-економічні та суспільні науки. 2018. № 15. С. 259-260.*

22. Іртищева І.О., Стройко Т.В., Стегней М.І. Фактори та особливості екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 302-310.
23. Князева Т. В. Розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві: основні теоретичні положення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2018. № 1(10). С. 391-396.
24. Колосінська М.І., Шапка Є.В. Інноваційний рейтинг України: шляхи його покращення на основі Європейського досвіду. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 251.
25. Косякова І.В., Капмар В.В. Екологічні інновації на промислових підприємствах як фактор досягнення збалансованого розвитку суспільства. *Фундаментальні дослідження*. 2017. № 9-2. С. 455-459.
26. Коцко Т.А. Політика екологізації діяльності підприємств: проблеми, формування та реалізації. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» Київ*, 2019. С 174-184.
27. Крюкова І.О., Непочатенко В.О. Стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей аграрного виробництва. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2017. № 4 (9). С. 133-141.
28. Кузнєцова Т.В., Сіпайло Л.Г. Економічний механізм стимулювання еколого-інноваційного розвитку промислових підприємств регіону: монографія. Рівне: НУ ВГП, 2016. 217 с.
29. Кузняк Б.Я. Органічне виробництво - основа здоров'я людей і природи. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 76–83.
30. Курузенкова Л.А., Зоря П.С. Критерії ефективності управління екологічно чистим виробництвом. *Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. 2017. № 12. С. 76-81.
31. Лесняк О., Логвинюк А. Проблеми впровадження екологічних інновацій в Україні. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/486>.
32. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 3-12.

33. Мартієнко А.І., Бондаренко С.А. Екологічні інновації в регіональній інноваційній системі. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. С. 55.
34. Михайлова Л. І. Інноваційний менеджмент: навч. посібник .Київ: ЦУЛ, 2015. 234 с.
35. Мусієнко Ю.С., Чайкіна А.О. Problems and perspectives of environmental innovations implementation in an agricultural enterprise. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава: ПНТУ, 2022. Т. 3(86). С. 45-55.
36. Мусієнко Ю.С., Чайкіна А.О. Сутність поняття екологічних інновацій та їх види. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 03 листопада 2022 р.* Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 55-58.
37. Нісходовська О.Ю. Інновації як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств із вирощування зерна круп'яних культур. *Економіка та суспільство*. 2017. № 11. [URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/47.pdf](https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/47.pdf)
38. Приходько І.В. Підходи до трактування сутності поняття «еко-інновації». *Міжнародний науковий журнал «Інтер-наука»*, 2018. № 2 (42). С. 45-49.
39. Про інноваційну діяльність. Закон України No 40-IV від 04.07.2002 (редакція від 05.12.2012).
40. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. No2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
41. Скороход І.С., Ребрина Н.Г. Дослідження факторів еко-інноваційної діяльності підприємств в умовах транскордонного співробітництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2015. Вип. 1 (111). С. 127-131.
42. Славгородська Ю.В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. №4. С. 49-54.

43. Степаненко А.В. Еколого-економічні стратегії в системі забезпечення екологічної безпеки. *Наука та наукознавство*. 2017. № 4. С. 77-89.
44. Фрасер О.В. Концептуальні засади сталого розвитку та їх реалізація у сільському господарстві в сучасних умовах. *Український соціум*. 2018. № 2. С. 96-105.
45. Чернова Т.Л. Еколого-економічні принципи сталого розвитку національної економіки. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 63-66.
46. Черчик Л. Екологічна безпека в системі менеджменту підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 1. С. 55-61.
47. Шишка І. Б. Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні. *Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development*. 2017. № 2(12). С. 86-93.
48. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 3. С. 90-102.
49. Шульга О.А. Суперечності розвитку аграрного сектору сучасної України: специфіка та основні форми прояву. *Економічна теорія та право*. 2017. № 4. С. 64-82.
50. Шульга О.А. Стратегічні напрями аграрної політики в Україні. *Економіка України*. 2018. № 4. С. 49-4.

ДОДАТКИ